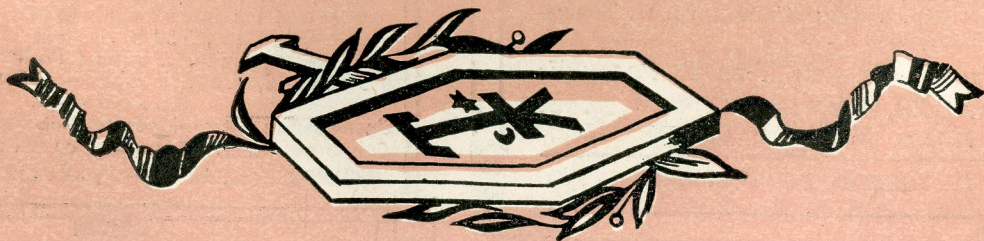

1937

**ЛІТОШИСЬ
ЦЕРВОНОЇ
КАЛИНИ**

Н. БѢТОВИЧ

ПІДПИСУЙТЕ УДІЛИ В

ПРОМ-БАНКУ

Львів, вул. Гродзіцких 1/1. П. К. О. 506-778.

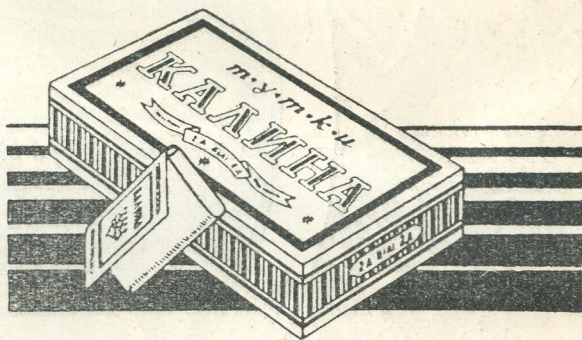
За 1936 р. виплачено уділовцям 5% дивіденди.

РОСТЕ БАНК — РОСТЕ ПРОМИСЛ

**Хто ще не знає?, що
ПАПЕРЦІ і ТУТКИ (повноватки)**

„КАЛИНА“

є найліпші

ЗБІРНИКИ

„ЗА ДЕРЖАВНІСТЬ“

Це славна історія наша, писана кровю Війська Українського.

Видає: Українське Воєнно-Історичне Товариство

Вийшов ілюстрований, люксусово виданий семей Зб рник. Містить спомини й розвідки наших визначних учасників визвольної війни. В цім збірнику: Боротьба за доступи до Києва, ген. А. Пузицького; Два спогади про Синіх, полк-ів Т. Стельченка і О. Вишнівського; Ко-зацьке військо у Смоленській війні, іст. моно-графія д-ра М. Антоновича; Від Днєстра до лінії перемиря й відворот за Збруч (1920 р.), ген. Ол. Удовиченка; Служба в 5-ій Херсон-ській дивізії, Ю. Науменка; Спостереження і вражіння військового лікаря з часів війни і революції, д-ра ген. М. Галина; Матеріали до історії полку ім. Залізняка, інж. полк. А. Марушенка-Богдановського; Московська преса про укр. армію; Спогад гр. М. Тишке-вича, Бібліографія С. С-ів.

Адреса Управи Т-ва й Редакції:
Варшава 22, Опачевська ч. 54, м. 15:
полк. М. Садовський.

Продають усі книгарні.

Хочете читати про життєву борню молодого українського покоління?

Замовляйте й передплачуйте нову повість

Уласа Самчука

п. н.

„БАТЬКО і СИН“

Що вийде в грудні як третій і останній том славної „ВОЛИНІ“

цього небудинного письменника. Нову повість можуть читати також і ті, що не знають перших томів „ВОЛИНІ“. Книга матиме коло 280 сторінок великого формату. Ціна: 4.50 зл., з пересилкою 5 зл. — Хто пришле гроші до дня 15. грудня ц. р., платить за книжку тільки 3.50 зл., з пересилкою 4. — зл. Гроші посилати складанками ПКО. для Кооп. Банку „ДНІСТЕР“ у Львові, число Конта 143.961 з виразним зазначенням на середній частині складанки „Вкл. 18016 Волинь“. Гроші з Чехії та Закарпаття (22 кч. в передплаті, 30 кч. від 15. грудня — разом з пересилкою) і з других країв (рівновартість 4.50 зл. — в передплаті, 5.50 зл. — від 15. грудня) слати на адресу: Підкарп. Банк („Podkarpatska Banka“) в Ужгороді, ч. конта 2978 з приміткою: І. Роман, Волинь III“.

За видання відповідає: Василь Рудко. Письменні зголошення й запити слати на адресу: „НАПЕРЕДОДНІ“, Львів, Сикестусьна 43а 1. п. (для В. Рудка)

ЛІТОПИС

ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАНІЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

ІХ. Річник

ЧИСЛО 12.

ГРУДЕНЬ

1937

Генерал ВОЛОДИМИР СІКЕВИЧ,
один з найвизначніших верховодів Армії У. Н. Р., пізніший посол
У. Н. Р. у Будапешті, тепер власник малої ферми у Канаді, якого
70-літній ювілей життя, 50-ліття військової служби і 30-ліття
дипломатичної та громадянсько-політичної праці святкувало ве-
личаво українське громадянство в місті Торонто у Канаді.
На честь заслуженого Ювілята тричі: Слава!

З И М А

І знов летять думки іскристим роєм,
Дуднять кудись, мов грифи по шляхах,
Поля й лани, окутані імлою,
Лягли на сон у білих кожухах.

І знов усюди зацарила тиша
І сніг накрив габою-gridнів слід —
Шуваром мертвим вітер десь колише,
І шуми рік сховав під панцир лід...

Лиш стогне ліс крізь тишу у тумані,
Що вже замовкла пісня сталева —
Як в палі сонця дні горіли п'яні
І червоніла степова трава...

Фрагмент наступу на Чортків

(Доповнення до споминів П. Миговича „При VII. Бригаді УГА“.)

Написав: *Андрій Хома (Катеринський)*, б. пор. УГА.

Дня 7. червня 1919. р. прийшли ми до села Свидова, яке лежить на північ від Тлустого і тут заквартирувалися. Я в той час ждав на новий приділ, а мою сотню обняв пор. Глібовицький, котрий, як пізніше показалося, був лише десятником в Армії Петлюри, а що був русофіл, тішився великим довірям от. Дибуляка, який був того самого переконання. Стрільцям наказав я, щоби були все готові до відмаршу, бо було певне, що підемо, або взад, або вперед. Так дійсно сталося, бо ще мій кінь не скінчив свого оброку, а вже приїхав їздець з 14. полку і дав мені наказ наступати на північ. Я почав вбиратися і казав осідлати коня, а стрільцям приказав іти вузькою доріжкою за село на поля. Я всів на коня і поїхав за сотнею.

Сотня стояла в житі в неладі, а пор. Глібовицький крутився на коні і щось говорив до стрільців. Я був дуже незадоволений з поведінки пор. Глібовицького, прикликав до себе і запитався:

— „Що ти робиш, як можна так сотню розставляти“. На це звернувся він до мене і просив дуже, щоби я занявся сотнею, бо він є добрим воюком поза фронтом, а на фронті не знає, що робити. По тих словах відїхав в сторону східну до головної дороги Ягольниці—Тлусте і я не бачив його повних три дні.

Як командант сотні уставив я 3 чети в розстрільну, а 4. чета, як резерва, ішла з заду з ліва, бо на захід від Свидової на хуторі були польські їздці і я так забезпечувався. Почався наступ в кожнім разі коло год. 12., бо ще не були кухні готові з їдою. Коли сотня осягнула горб між с. Свидовою і Мухавкою, стрільці звернулися до мене, що на право дорогою з Ягольниці до Тлустого відступають наші частини мабуть III. бриг. При помочі льорнетки ствердив я, що це рештки наших військ, які в неладі відступали.

Ситуація стала неясна і непевна, я однак не зважаючи на те, постановив наступати дальше і осягнувши західну часть села Мухавки перейшов зі сотнею і прийшов на пасовисько перед

Ягольницю; тут віддав коня санітареві, а сам разом зі сотнею бігцем попрямував до Ягольниці, яку заняв. Дивно було тут, бо нікого не стрінув з цивільного населення (мабуть настрашені стрілами з польської сторони), всі поховалися по хатах. Сотню розмістив я по хатах здовж дороги і наказав в разі приказу „стріляти“, брати під вогонь дорогу і північну часть Ягольниці. Крім цього виставив 3 стійки, щоби обсервувати північну часть Ягольниці. Я сам також обсервував льорнеткою і ствердив, що поляки заняли північну часть Ягольниці і обсадили кладовище. Старався я віднайти звязок, а головно зі сходу, але нікого там не стрінув.

Минуло кілька годин. Я все виходив на місце, де перехрещувалися дві дороги і сподївався віднайти звязок, але надармо.

Сонце хилилося до заходу, коли приїхав їздець і сказав до мене: „Пане поручнику, пан отаман Бізанц просить до себе“. Я негайно побіг взад і тут в однім польськїм домі зголосився у от. Бізанца, якому зголосив зайняття Ягольниці. На це одержав відповідь „Gut. Auf Befehl des Generals Grewkow fangen wir eine Offensiwe an“.

Я скоро вернувся до сотні і подїлився тою вісткою зі стрільцями (бо не було жадного старшини в тій сотні) та старався підбадьорити стрільців. Під вечір дістав я приказ від сот. Рибачевського іти вперед і обсадити кладовище, що я виконав. Як довго був я на кладовищі, то є в північній частині Ягольниці, цього не памятаю, але не довго.

Потім дістав я знову приказ через післанця, щоби опустити кладовище і іти в сторону Чорткова. Була година 12. в ночі і було темно. На мій запит, як маю машерувати, одержав я запевнення від сот. Рибачевського, що там вже пішов пор. Голінатий зі своєю сотнею, в що я не вірив і мав слушність.

Я стягнув сотню на головну дорогу в сторону Чорткова, але вислав стежу не дорогою тільки поза хати, які стояли здовж дороги Ягольниці-

Чортків, щоби підслухали, що там діється на переді перед нами, бо я був свято переконаний, що в Ягольниці мусять бути поляки.

Підчас того, як я строго наказував стрільцям, щоби не говорили, не курили, тільки заховували якнайбільший спокій, хтось вистрелив з противної сторони, а вогонь вистрілу вказував, що ми є дуже близько поляків.

В тім надійшов пор. Клим Утриско сам. Я здержав його і просив заждати, аж стежа вернеться, але він сказав:

— „Що це у нас за порядок? Я цього не розумію, або ідемо всі, або ніхто!“

На це заявив я йому, що я також зараз іду вперед і він піде зо мною, тимбільше, що він сам нічого не зробить.

Пор. Утриско не послухав мене, тільки пішов, взявши зі собою одного старшого стрільця і двох вістунів, а коли зробив яких 300 кроків, посипався вогонь з машинних крісів на гостинець, так що аж провидніло. Пор. Утриско упав забитий.

Я оглянувся за своєю сотнею, а вона вже відступала взад в неладі. Чую, як кидають машинні кріси і амуніцію на гостинець. Я негайно побіг за ними і кричу „стій“, однак це не помогло і доперва на містку на скруті здержав я половину сотні і кількох з чети машинних крісів. Приказав їм позбирати покинену зброю і уставив свою сотню на головній дорозі в сторону Чорткова. По відповідній адмоніції до сотні пропустив я другу сотню перед себе, а відтак пішов зі сотнею в сторону Чорткова і вийшов з нею на станцію Бі-

УСС. учасники визвольних змагань з Княжого Крилоса — Підгородь.

Від ліва: 1. ряд ззаду стоять: 1. вістун Гринь Федорняк, 2. вістун Семко Федорняк, 3. стр. Никон Воробчак; II. ряд сидять: 1. вістун Петро Духович, 2. десятник Гринь Маланій, 3. сотник Дмитро Герчанівський, 4. десятник Семко Духович, 5. стр. Микита Фіголь.

Передні лежачі: 1. стр. Пилип Духович, 2. вістун Юрій Федорняк.

лобожниця. Поляки по цій стрілянині відступили зі скорострілом і то правдоподібно до Білобожниці.

Колишні члени У. Г. А. учасники визвольних змагань з Княжого Крилоса — Підгородь.

Від ліва: I-ий ряд ззаду стоять: 1. стр. Микита Фіголь, УСС., Станиславів, командант от. Дудинський. 2. стр. Василь Капусняк, III. сот. четаря Коники, III. Станиславівський курінь. 3. ст. десятник Лев Воробляк, V. Гарматний полк СС. Михайліва X. батарея Білодуба. 4. вістун Юрій Федорняк, Інтендантура II. Коломийської Бригади сот. Осипа Навроцького. 5. скорострільчик Микола Духович, III. сот. скорострільів III. Станиславівський курінь пор. Вязовського. 6. гарматчик Данило Воробляк, VIII. батарея сот. Александровича III. Бригада. 7. стр. Назарій Лотоцький, VII. сот. III. Станиславівський курінь пор. Вязовського. 8. стр. Іван Тимус, Булавна сотня слюсарська робітня в Станиславові.

II. ряд сидять: I. вістун Гринь Федорняк, I. Гарматний полк от. Воевідки I. Батерія сот. Балтра. 2. віст. Іван Федорняк, IV. Мазепинський полк кінноти. 3. скорострільчик Ілько Маланій, II. Скорострільна Сотня сот. Урсуляка, II. Станиславівський курінь пор. Голембийовського, I. полк, I. Бригада. 4. гарматчик Прокоп Бобрис, V. Гарматний полк СС. Михайліва, XII. Батерія Білодуба. 5. стр. Павло Сорочинський, III. Сот., III. Станиславівський курінь пор. Вязовського. 6. вістун Петро Духович, залізна сотня пор. Сивка. 7. стр. Василь Шевчук, V. сот. Меренди, II. Станиславівський курінь пор. Загайкевича, II. Коломийська Бригада. III. ряд: 1. стр. Пилип Федорняк, II. сот. пор. Макарушки, I. Станиславівський кур. сот. Микитки. 2. віст. Семко Федорняк, залізна сотня пор. Сивка. 3. стр. Мамантий Лотоцький, I. Золочів-

ська сотня пор. Блавацького, Бригади сотника Газдайка. 4. стр. Іван Лотоцький, V. сот. Меренди, II. Станиславівський курінь пор. Загайкевича, II. Коломийська Бригада. 5. ст. стр. Юстин Духович, II. сот. пор. Макарушки, I. Станиславівський курінь сот. Микитки. 6. стр. Прокоп Фіголь, залізна сотня Сивка. 7. стр. Ксенофонт Михальчук, I. сот. пор. Яремчука, II. Станиславівський курінь сот. Ревюка. 8. ст. стр. кіннотчик Спіридон Федорняк, розвідчий відділ в Коломиї. Передні лежачі: 1. вістун рахунковий Теодор Кривий, Козацький Загін ім. Гонти от. Долуда IV. сот. пор. Павла Примака, I. курінь сот. Михайла Климкевича, I. Корпус, X. Бригада. 2. стр. Гнат Човган, VII. сотня, III. Станиславівський курінь пор. Вязовського.

Листопадовий спогад

Написала: *Іванна Блажкевич.*

Осінь 1918 р. застала мене як секретарку філії „Сільського Господаря“ в Галичі.

Сам Галич зруйнували військові події. Одні будинки згоріли наслідком пожеги, що його викликали запальні стрільня у вересні 1916 року, другі понижили німецькі вояки, що стояли 11 місяців в окопах над Дністром. Отже філія „С. Г.“ примістилася в мойому мешканні в школі на Залукві. „Сільський Господар“ держав у своїх руках ратункову акцію цілої округи.

Щоб узискати яку-таку поміч від австрійської влади треба було перевести перепис населення, що після боїв вернулись на рідну землю з примусового виселення. Люди з розпукою гляділи на пориту стрільнями та стрілецькими окопами землю, на порозбивані, попалені або й вмисне порозбирані будинки. — Між повернувшими виселенцями були здебільша жінки й діти. Вернувшись з виселення без ніяких засобів до життя, лишені всякої опіки, блукали разом з маревом голоду й пошестей, що шкірили зуби до власників багатой української землі, яким війна забрала і майно і робучу силу.

В таких обставинах філія „Сільського Господаря“ в Галичі починала свою працю в осіні 1917. року. Після переписання всіх поворотців з виселення, треба було з черги переводити перепис військ, бо від цієї безконечної писанини влада узалежнила призначення підмоги знищеному війною населенню.

Прийшлося вносити тисячі подань, щоб мати бодай надію на яку поміч зі сторони держави.

До цього ще треба було йти в депутації до різних властей та особисто робити представлення про нужду, що панувала в понижених селах. А висліди тих старань були такі марні, що просто розпука брала, як прийшлося розділити отриманих 198 кг. твердої шкіри, або 5 возів чи 10 плугів між 28 кружків „С. Г.“ з близько 5.000 членів.

Але не можна було опускати рук. Треба було налаштувати організаційну роботу сіл, що тепер зосередковувалися при кружках „Сільського Господаря“. Треба було боронити село перед визиском різних покутних, або й управнених дорадників, що здирали з жінок неімовірні суми за написання подань в случаї військового чи виселенецького причинку, або відпустки з війська для чоловіка чи сина. Праці було доволі. З воза на віз, з села до села, щоб вести роботу, що її вимагала потреба хвилі.

Попри працю в кружках „Сільського Господаря“ вже йшла підготовка для створення кооператив по селах. Загальні Збори кружків, сходи членів „С. Г.“, виклади, а при тому ненависна мені канцелярщина.

При тій роботі дістала я повідомлення, щоб 1. XI. 1918. їхати до Львова на зїзд повітових організаторів, що мав відбутися в Народньому Домі.

Тому, що обовязки урядовця „Сільського Гос-

подаря“ наказували мені тогож дня розділити 2 вагони соли, що давно замовлені надійшли якраз тепер, я старалася, щоб хтось поїхав замість мене до Львова. Але охочих не було. Бо в той час не належало до приємности добиватися місця в переповнених вагонах, а часто вистоювати цілу дорогу, вбившись клином між щасливців, що засіли на лавках. Нераз треба було вікном влазити до вагона, якщо не було охоти відречися їзди. До того неправильне курсування потягів, вагони з вибитими вікнами і т. п. недогідности, що про них тепер і не згадує.

Але обовязок звичайно буває твердий. Годі заслонюватись невігодною тощо. — Отже: їду!

Довша слота розмила дороги. Ніччю йду на двірць в Галичі. Зібрали ріки, Луква з шумом котить свої хвилі в обійми Дністра. Вода підмлює дрантивий військний міст, що ним треба мені переходити до Галича. Дощ льяв струями. Бродячи по кістки в болоті добилася я на двірць в Галичі, щоб на рано 1. XI. 1918. бути у Львові.

Прибита канцелярщиною не сподівалась, що гряде великий день визволення Українського Народу, що 31. жовтня 1918. р. був останнім днем габсбурської монархії.

Перестоявши цілих шість годин їзди потягом до Львова висіла я на Головнім двірці. Обмокла і заболочена в часі переправи в Залукви до Галича вспіла я трохи обсохнути в вагоні, але виглядала як вояк з окопів після довшого бою.

Йду в місто Городецькою вулицею в товаристві д. П., що теж приїхав з Галича. Недалеко двірця минув нас відділ молоденьких жовнірів з жовто-блакитними відзнаками на шапках, що прямували на двірць несучи машиновий кріс.

Стійкові біля поближких касарень Фердинанда оглянули нас бачно, але завважили наші українські відзнаки „не ридай, а добувай“. — „Пускай, це наші“ — каже вусатий старший десятник до свого молодого товариша.

Застановили нас заслухані слова. В ринку біля ратуша попали ми знову на обзорини військової стійки з жовто-блакитними відзнаками. Стійка спрямувала нас на хідник по другому боці ринку.

Я зайшла до свояків при Пекарській вулиці. Треба було доконче очиститися з грязюки. Витираючи обуву, чую як хтось розказує нервово:

„Українці зробили замах стану! Наместник арештовани! Ужєнди обсадоне!“...

Відмовившись від запросин до сніданку, спішу до Народнього Дому, щоб довідатися в чім річ. По дорозі попадаю раз по раз в крісовий огонь. На Ринку українська міліція порядкує між товпою, що буквально отвирає роти дивуючися появі українських прапорів на ратушевій вежі.

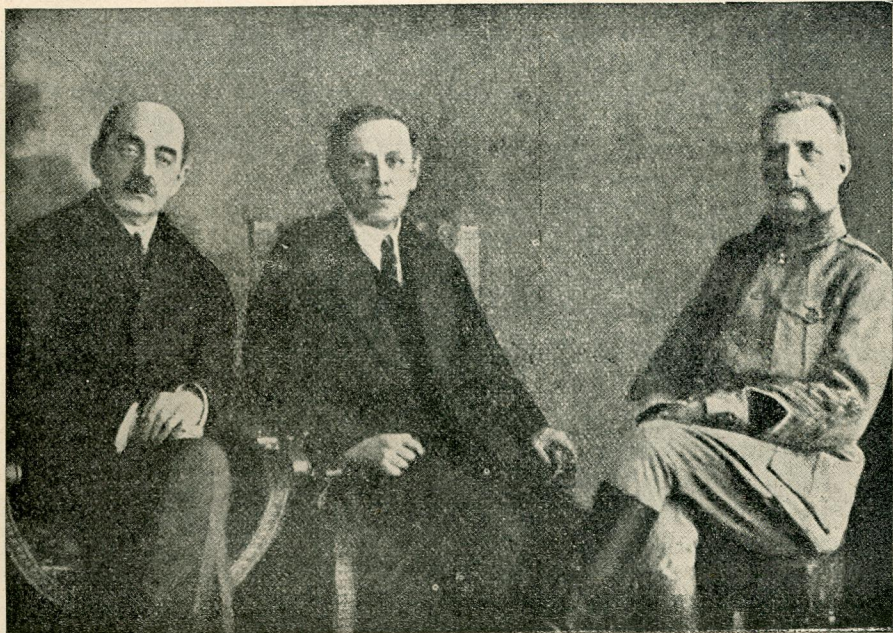
Добиваюся до Народнього Дому. Тут оживлений військний рух. Роздають кріси, амуніцію. На подвір'ю вправляє відділ молодиків. Приїздять і відїздять авта, а там вже й раненого несуть.

Перша Жертва визвольної війни.

В нервовому напруженню на-ходжу салю, що в ній назна-чено нараду повітових органі-заторів. Незабаром заповни-лася вона відпоручниками ріж-них повітів Галичини, що так само як я з Галича, приїхали на нараду до Львова.

Аж тепер визнаємося в по-ложенні. Посол до австрійсько-го парламента Л. Цегельський в коротких словах пояснив нам, що на нинішньому зїзді повіто-вих організаторів мав бути уло-жений плян, зк перебрати вла-ду в руки українського народу. Опісля в кожному повіті мала відбутися нарада організаторів посдинських громад, щоб після такої плянної підготовки в оз-начений день заняти всі уряди та роззброїти австрійське вій-сько. Але подібний плян мали поляки, що хотіли на днях ви-конати переворот. Отже Дми-тро Вітовський взяв у свої руки керму украї-нської справи. В ночі з 31. X. на 1. XI. 1918. р. під його проводом наші роззброїли австрійські пол-ки розміщені у Львові, заняли всі уряди, а наміс-ника Гуйна інтернували. Отже зайві якінебудь дальші наради. Треба вертатися на місця і зро-бити те саме, що зробили у Львові. Тимчасову владу по повітах переберуть Повітові Націо-нальні Ради. Команду міста обійме український старшина, а судовий або адміністраційний уря-довець українець стає повітовим комісарем. В тій справі прийдуть ближчі зарядження. Харчеві уряди створені згідно з вказівками дотичного обійжника впорядковуватимуть доставу живности.

Після цієї простої без шумних фраз промови, хтось на салі запропонував, щоб зложили ми присягу на вірність Україні. Настроєва хвилина: самочинно піднеслися в гору правиці, а короткі

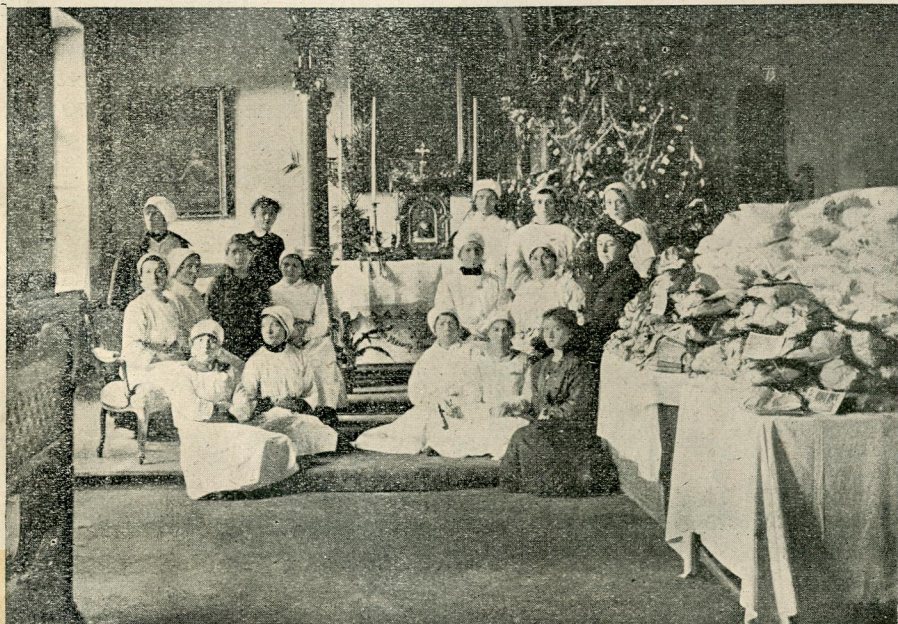
Ген. В. Сікевич з Головним Отаманом С. Петлюрою і послом М. Ва-сильком у Будапешті р. 1924.

слова, щирої, невимушеної приказом з гори при-сяги зобовязали зібраних виконати вложений на них обовязок найближчих днів. — Несеться з повної груди народній гимн, по яким виходимо з Н. Дому. Купивши більшу скількість украї-нських відзнак мала я одинокє бажання: вернутися до Галича.

В дорозі на двірець треба було прокрадатися, ховаючися поза мури, а то й припадаючи до землі, бо з костела св. Єлисавети сипався град крісових куль.

Виїхала я зі Львова першим українським потя-гом на перепустку української влади з підписом Вітовського. В вагоні стрінулась я з своїм бл. п. братом сотником О. Бородієвичем і відпоручни-ком зі Станиславова П. Ч. Спільно обговорили ми й усталили подробиці завтрішних ділань.

О год. 10 в ночі висідаю в Галичі.

Українська Самаританська Поміч у військовому шпиталі у Львові, Ко-перника 36.

Горішний ряд від ліва: Щавінська, Бекесевичева Стефа, Маланюк Оль-га, Олексин Роза, Пашкевич Стефа. Середущий ряд: Коцева Марія, Яб-лонська, Козакевич Ольга, Скварко-Матвійчукова Олена, Рибчак Стефа, —?—, Фрей. Передній ряд: —?—, —?—, Коблянська-Охримовичева Со-фія, Орісік Софія, Федів-Суховер-ська Оксана.

Просто з двірця йду до начальника суду Т., щоб розказати йому про події дня. На жаль не застаю нікого дома. Йдучи попри дім нотаря Г. бачу світло. Треба зайти — цеж свої люди. Застаю чуже товариство при грі в карти. З наших тільки господар хати і військовий старшина К. Прошу наших до окремої кімнати та коротко передати отриманий у Львові приказ. Отже старшина К. повинен обняти команду міста, а д. Г. стати комісарем на галицький округ.

Зі сльозами радості прийняли оба вістку про заняття Львова. Але обняти владу в Галичі? З ким? Як? Довкруги кацапня!...

Запевняю обидвох командантів округи, що на 4-ту годину рано зберу сотку залуквян. Не дуже то вірять, що так буде, але д. К. погоджується до схід сонця бути в школі в Залукві.

Минула вже північ, як я опинилася дома. Здивовано бачу, що в хаті напротив школи ще світиться. Довідаюся, що це бл. п. Степан Кіліба прийшов на відпустку з італійського фронту. Зраділа я, бо знала з оповідання, що це свідомо людина. Негайно йду туди. Кіліба змучений довгою дорогою збирався спочивати. Але почувши велику радісну вістку про народний зрив, вдягнувся як на алярм. Беручи свою військову шапку відкинув від неї бляшку з написом Ф. І. І. Згадала я про українські відзнаки куплені у Львові і Кіліба припняв одну з них до своєї шапки. За хвилину йшли ми обое до хати В. П., а з ним до П. Ч., щоб при їх допомозі змобілізувати залуквян.

Не зважаючи на непрохідні для звичайного діла болота, обійшли ми ніччю ціле село, хата в хату, звіщаючи про великий день.

О год. 4 рано зібралася в шкільній салі сотка залуквян. З ними треба буде роззброїти жандармерію і військо в Галичі та обсадити всі уряди. Клопіт тільки, що нема зброї: всього два обрізані кріси, що з ними ходили крадькома на лови, і один одинокий кріс УСС-а І. Дирди, що прийшов якраз на відпустку. Це трохи замало. Отже не диво, що в декого блискала у руках сокирка, а дехто прийшов просто з рикалем.

Сонце зійшло, а команданта К. не видати. Аж другий з черги післанець прийшов з Галича з вісткою, що отаман К. йде. На мою думку я своє зробила, передавши так як учора прирекла, 100

людей до розпорядження нового команданта Галича. Але отаман К. заявив рішуче:

— Просимо з нами!

Ідемо.

По дорозі вступаю на приходство. Там ніхто ще не знав про великі новини.

В Галичі забрали ми зі собою нотаря Г. і машеруємо на постерунок австрійської жандармерії.

— Іменем Української Народної Республіки приказуємо зложити зброю!

Командант вимавляється, що не дістав ніякого доручення від своєї влади.

— Хлопці, кріси! — приказую коротко.

І двацять дужих рук хопило в посідання кріси, що рядком висіли на стіні, побіч жандарма. Тепер жандарми не ждали окремого доручення, але покійно передали нам в одну мить усю зброю і запас стрільн. Лишивши на постерунку жандармерії В. П. і бл. п. Михайла Френдія пішли ми, вже частинно озброєні, щоб переняти стаційну команду і команду залізничного двірця.

На стаційній команді здалися австрійські старшини „mit Vergnügen“. Без ніякого спротиву передали нам також команду двірця.

Розставивши стійки при магазинах на стації вертаємося до Галича. Тепер наш похід хоч трохи менший, але виглядає інакше. Добуті кріси надають поваги нашим рядам, а попереду йде Б. М. на коні з великим жовто-блакитним прапором в руках.

Обсадивши всі уряди в Галичі та поставивши варту при касі податкового уряду, де в той час було 4.000.000 к., завісили ми український прапор на ратуші в Галичі. Опісля прийшлося мені ще роззброїти обоз, що містився на фільварку в Залукві. А там треба було думати про організацію міліції в окрузі та харчевого уряду, організувати вартову сотню та наглядати над вартою, доки не прийшов до Галича, як стаційний командант, бл. п. четар Ясеницький.

З черги прийшла доставка харчів для шпиталів у Станиславові, а там збірка білля для стрільців в окопах.

Приходилося не спати не одну ніч, щоб в час позмінювати варти на мостах, або розвести в округ прикази про ополчення, чи подбати про своєчасну доставку паші та худоби для війська.

Але в ці дні багато людей не знало, що то значить умучення.

Початки українського військового шкільництва в 1917-1918 р.

Написав: полк. *Варголомей Євтимович.*

Організацію українського військового шкільництва започаткував восени 1917 р. Шкільний Відділ Українського Військового Генерального Комітету.

Шкільний відділ складався з чотирох осіб. Це були: Н-к відділу, підпоручник А. Чернявський (пізніше підполковник; нині — приват. доцент Подєбрядської Академії), його помішник, прапорщик О. Чубик-Подільський (пізніш — підполковник; на еміграції в Польщі — протоієрей Варшавськ. Д. О. К.; нині на емеритурі) і два діловоди: рядовик (з університетською освітою) Лопушанський і військовий урядовець (студент Київського Комерційного Інституту) П. Донченко (загинув під Базарем).

В жовтні 1917 р. цей жвавий відділ встиг урухомити 1-шу українську школу прапорщиків¹⁾ через українізацію 2-ої київської (москворосійської) школи прапорщиків, яка містилася в будинках київської церковно-учительської семінарії і заснував 2-гу українську школу прапорщиків на місці колишньої 5-ої київської школи прапорщиків, яка містилася в будинках Київської Духовної Академії.

Першим начальником 1-ої школи прапорщиків був досвідчений військовий педагог, полковник Хлопицький (доля невідома) і начальником 2-ої підполковник Кліюпа (в р. 1919 перекинувся до московських добровольців).

На початку листопада 1-ша укр. шк. прапорщиків була перетворена на „Першу військову пішу ім. Гетьмана Богдана Школу“, й за Н-ка її був призначений Генерального Штабу підполковник Скорини, старий ес-дек.

Одночасно з цим у тому ж листопаді на місці 1-ої школи прапорщиків була урухомлена українська збірна школа прапорщиків, де докінчували науку юнаки-українці, що не докінчили її в київських російських військових школах (ті школи організовано виїхали на Кубань, де починала творитися московська добровольча армія) та ще ті юнаки-українці, що після большевицького перевороту в Московщині, що-дня цілими десятками верталися в Україну. Начальником збірної школи залишився згадуваний полковник Хлопицький. В міру, як ці юнаки закінчували науку, вони діставали номінації на прапорщиків з наказу У. В. Генер. Комітету.

Перша й друга школа через бурхливі події кінця 1917 і початку 1918 р. не давали ні одного випуску молодих старшин. Перша школа частинно була знищена під Крутами, разом із студентським курінем, а частинно — розпорошилася між іншими військовими частинами, що в лютому

1918 р., відірвавшись од ворога в Києві, відійшли на Житомир. Друга школа за покликом С. Петлюри приєдналася до „Харківського Коша Слобідської України“, в якому послужила за основу курія „Чорних Гайдамаків“, а пізніше — розбрилася по різних військових частинах.

В кінці 1917 року шкільний відділ У. В. Генер. К-ту перетворився на „Головний Уряд військових шкіл України“ з відділами: загальним, учебним, інспекторським та господарським. На становисько н-ка „Головного Уряду військ. шкіл“ старшини-чугуївці виставили кандидатуру свого колишнього професора, воєнного інженера полковника Астафєва, українця старої дати. Цю кандидатуру енергійно підтримав н-к Шкільного Відділу поручник А. Чернявський, впливовий член У. В. Г. К-ту, уступаючи йому своє власне місце.

Підчас боротьби за Київ усі співробітники „Головного Уряду“ вступили до бойового курія „Вільного Козацтва“ при Військовому Міністерстві і, завдяки наступним бойовим подіям „Головний Уряд“ також розпорошився.

Коли 3 березня 1918 р. Уряд УНР. вернувся до Києва, то організацію військового шкільництва треба було починати наново.

Начальник Уряду, Отаман¹⁾ (полковник) Астафєв, його помішник, Отаман (підпоручник) А. Чернявський і штаб. старшина для доручень, полковник (поручник) В. Євтимович одразу ж приступили до організаційної праці — насамперед до укомплектування Головного Уряду, який переіменовано на „Головну Шкільну Управу Військового Міністерства“.

Перед Головною Шкільною Управою (скорочено „Г. Ш. У.“) на весь ріст повстала потреба створити різні військові школи нормального типу для майбутньої регулярної армії, а в першу чергу — створити повторні курси, через які треба було перепустити тисячі старшин-українців, яких підчас війни випродукували москворосійські школи з прискореним курсом навчання, та рівні їм по програмі школи прапорщиків.

Повторні курси для старшин мали відновити й доповнити їхнє невеличке воєнне знання, підтягнути розхлябану за убіглий рік революції дисципліну, дати систематичні бодай початки українознавства й наситити, скільки дасться, національною свідомістю.

Персональний склад Г. Ш. Управи був такий: Начальник Управи Отаман (полковник) воєнний

¹⁾ По новій номенклатурі У. Н. Р. всі військові ранги відповідали посадам; ранга отамана належала військовим начальникам на становиськах, що на них по інших арміях стояли генерали. Надалі, подаючи рангу якоїбудь особи, на першому місці проставлятиму рангу по посаді, а поруч у дужках — останню рангу з російської служби.

¹⁾ Школа для майбутніх старшин. Прапорщик — наш хорунжий.

інженір О. Астафев. Помішник н-ка (він же, на початку, — н-к загального відділу) Отаман (підпоручник) А. Чернявський; 1-ий старшина для доручень полковник (поручник) В. Євтимович і 2-ий старшина для доручень, осаул (юнак) І. Барановський.

Загальний відділ: 1-ий помішник н-ка відділу, полковник (прапорщик) О. Чубук - Подільський, 2-ий помішн. нач. від., курінний (капітан) Ю. Сніговський (на еміграції в Франції), діловод, військ. урядовець, П. Донченко і кілька канцеляристів, з яких пригадую Сковронського, Мідного та Дядинюка.

Учебний відділ: Начальник відділу Генер. Шт. Отаман (полковник) О. Химич і по ньому — Ген. Шт. Отаман (підполковник) В. Сальський і помішники: по піших школах — Ген. Шт. полковник (полковник) В. Петрів (на еміграції в Чехословаччині), по інженірних — военний інженер полковник (полковник) Значко-Яворський (доля невідома) і по ньому полковник (полковник) М. Розенов і діловод, військовий урядовець П. Опаренко (на еміграції в Польщі).

Інспекторський відділ: Н-к відділу Отаман (полковник) М. Шиманський, 1-ий помішник, полковник (прапорщик) Черкаський і по ньому полковник (підполк.) М. Садовський (на еміграції в Польщі), 2-ий помішник, курінний (підпоручник) Файнівський, (остався під окупацією), діловод — НН. і 2—3 писарі.

Господарчий відділ: Н-к відділу, Отаман (капітан) В. Мазюкевич, (на еміграції в Польщі), скарбник, курінний (поручник) О. Гончаренко, (на еміграції в Польщі) і по ньому — курінний (підпоручник) Інфімовський, діловод, осаул (військ. урядовець) Мороз і кількох писарів.

Окрім того десь біля 10 березня до Штабу Г. Ш. У. введено було посади: „Генерального Старшини для інспекції військових шкіл“ (у справах військової підготовки) і „Полковника для інспекції військових шкіл“ (в справах національного виховання). Перше становисько довгий час було необсажене, на друге ж був призначений автор цих рядків.

Дня 3-го березня Тимчасовий Військовий Міністр, Отаман (підполковник) О. Жуківський наказав Г. Ш. У. протягом 8 день зорганізувати й урухомити в Києві „Інструкторську Школу Старшин“ та „Інструкторську Школу Підстаршин“ та підготувати кадри для відчинення такої ж школи для старшин в Одесі.

Київські школи намічено розмістити: старшинську в будинках колишньої інженірної („Олексієвської“) школи, на „Звіринці“ й підстаршинську — в будинках кол. артилерійної школи („Миколаївської“) в „Кадетському гаю“.

Головна Шкільна Управа запопадливо приступила до організації обох шкіл. Для цього використано тих старшин-українців, що до революції належали до кадрів численних російських шкіл та які після большевицького перевороту в Московії, повернули в Україну.

Вибір був величезний, і це дало Г. Ш. У. змогу

вибрати для тих двох шкіл найкращих військових педагогів та вихователів. — Г. Ш. У. могла собі дозволити на те, щоб на чоло чет поставити старшин, які в російських військових школах командували сотнями.

Дещо скрутіше було з лекторами для різних предметів з українознавства. По перше їх було не так багато, а по-друге — всі вони були перевантажені працею по незлічених курсах українознавства, що їх наввипередки відкривали різні державні, півдержавні, самоуправні й більші приватні установи. До всього абсолютно не було підручників, і лектори самі мусили їх компонувати. Але й з цим Г. Ш. У. дала собі раду — за щасливою ініціативою Отамана Чернявського заангажувала кількох лекторів з українських закладників та з полонених вояків-українців із Галичини, між якими не бракувало висококваліфікованих сил. З них памятаю проф. Михайла Садовського (зі Станиславівщини). Пригадую, як зрадів цій ініціативі От. Чернявського От. Астафев: „Так... наше борошно, а галицькі... дріжжі... Добре печиво з того мусимо мати“.

Чільніші становиська в школах були обсажені так:

В інструкторській школі старшин:

Начальник школи Ген. Шт. Отаман (полковник) О. Максимів (походив з донських козаків; помер на еміграції в Південно-Славії), талановитий військовий педагог і блискучий організатор. Помішник н-к шт. Отаман (підполковник) Кліопа (в році 1919 перекинувся до Деникіна). К-т пішого курія — полковник Канівець (відомості, де перебуває нині, не маю). Помішник к-нта курія — курінний (підполковник) Самисін (в р. 1919 понав у полон до поляків; дальших слідів не маю). Команданти піших сотень: 1-ої, сотник (капітан) Гончарів, 2-ої сотник (підполковник) Петришин, 3-ої, сотник (підполк.) Кравчук, 4-ої, сотник (підполк.) Вдовиченко, 5-ої, сотник (капітан) М. Поливкин. Командант кулеметної сотні, сотник (підполк.) П. Ашахманов, кінної, сотник (полковник) Є. Василів, інженірної сотні, сотник (капітан) Пилюпенко, батерії, сотник (підполк.) Приходько. Інструктор кляс — Ген. Штабу полковник (підполк.) О. Чернявський.

Про решту старшин особового складу школи подаю ширше в своїх спогадах.

Щоб притягнути до школи потрібні контінгенти старшин слухачів, Г. Ш. Управа подала широкі оголошення до всіх газет, які виходили в Україні, через повітових к-тів розіслала свої оголошення до кожної волосної управи, видавала спеціальні афіші й засобами військової авіації розкидала летючки-оголошення підчас ярмарків по містечках.

Щоб забезпечити військовим школам підручники в українській мові, автор цієї статті, на приказ Отамана Астафєва, поруч із своїми функціями по основній посаді, обняв становисько керівника видавничо-друкарської справи Г. Ш. У. й з невеличких друкарень, що їх посідали російські військові школи, зорганізував друкарню з 4-ох друкарських машин, 8 літографських стан-

¹) „Звіринець“ полуднева дільниця міста за Печерським.

ків, переплетню і т. д. при 47 душах технічної обслуги.

На становисько директора цієї такої доброї друкарні запросив видатного знавця видавничої справи, проф. Ів. Зах. Шендрика (тепер у Львові).

Інструкторська школа підстаршин була організована на зразок старшинської. На н-ка школи був призначений Ген. Шт. Отаман (полковник) Галуційський і на інструктора — військовий інженер полковник (підполковник) Вс. Шумський.

На 10 березня школа була зформована й могла розпочинати науку, маючи в своєму складі пересічно біля 150 слухачів у кожній сотні, що разом давало поважну цифру біля 1300 душ. Курс навчання був обрахований на два місяці, відповідно до чого вироблено програму.

О годині 11 ранку 11 березня 1918 р. наступило відкриття школи, на яке завітав тимчасовий Військовий Міністр, Отаман (підполковник) О. Жуківський, н-к канцелярії Військового М-ства, отаман (прапорщик) Ол. Ковалевський (нині перебуває в Луцьку), Начальник Головного Штабу, (генерал-майор ген. штабу) В. Осецький (помер недавно в Франції) і ще кількох старшин військових начальників з Військового М-ства.

Відкриття школи перед будинками школи почалося з молебня, який відправив з українською вимовою (вперше в Києві!) шкільний священник, Отець Ю. Шевченко (пізніше — Єпископ Автокефальної Церкви в Україні; нині — правдоподібно на заслання) при участі могутнього прекрасного хору, який організував адютант школи, талановитий диригент, сотник (шт. капітан) Афонський (на еміграції в Парижі диригує митрополитальним православним хором).

Військовий Міністр, Отаман Жуківський поздоровив школу з відкриттям та з початком курсу науки й побажав успіхів. По ньому коротеньке слово до школи промовив Отаман Астафев. Це слово й досі лунає в моїх вухах:

„Панове старшини! На нашу долю випало надзвичайне щастя й незрівняна честь започаткувати підготову старшин для нашої рідної — для Української Армії. На цю хвилину Батьківщина наша ждала від того часу, коли допустом Божим прийшла Україні остання хвилина її державної самостійності — коли в р. 1775 „Катерина врага мати“ зруйнувала останню силу, розвіяла останню надію, скасувала єдину запоруку тієї державності, преславу Запорозьку Січ, та як співається в пісні „Степ широкий, край веселий та й занапастила“...

„Будьмо ж гідними великої хвилини, будьмо гідними славних предків, тіні яких в цю хвилину над нами вітають...

„Старшина — це той зразковий вояк, що завжди і при всіх обставинах мусить бути першим там, де йому наказує бути обов'язок. Це саме тому, що він зразковий вояк, що знає своє діло краще, ніж інші, йому довірено провід над іншими, над підлеглими, яких він у мирний час мусить навчити вояцької справи, а в час війни — повести їх на поле слави й здобути для Батьківщини перемогу й славу!

„Це тому, що він зразковий, що він — між добрим найкращий. Батьківщина йому доручає життя десятків, сотень, тисяч і, навіть, мільонів своїх дітей! Тому, поруч із тим, що він найкращий, він має право бути гордим з даного йому довіря, як мусить бути скромний в оцінці власних сил, які він мусить усе своє життя досконалити!

„Будьмо ж гідними нашого високого, славного і як же відповідального завдання! Будьмо ж зразковими вояками, будьмо славними, як наші козацькі предки. Приступімо до нашої праці, як це належить воякам — во всеоружії наших сил духових і тілесних, нашого знання, хисту, завзяття й скромності, що наказує досконалитися! А перше, що мусимо зробити — це озброїти наші серця великою любов'ю до нашої Батьківщини й засталити їх ненавистю до її ворогів! Бо цієї подвійної зброї не переможуть жадні ворожі сили з цілого пекла!

„Хай же страшною буде наша зброя ворогам! Щоб вони завжди коміть головою тікали, зачувши наш бойовий клич! Хай перемога й слава будуть з нами нерозлучні!

— Матері Україні та її гордому вояцтву — Слава!

Довго греміло невгамонне „слава“, відбиваючись стоголосною луною від київських святих гір!

По цій промові школа продефілювала перед Військовим Міністром, який вітався з кожною сотнею, а на другий день у школі почалася її щоденна праця.

Як уже було сказано, в ті часи в Україні дуже бракувало підручників до предметів з українознавства й абсолютно не було підручників до предметів військової науки. Треба було їх створити, коли не всі одразу та не всі з них повні, то бодай з найголовніших предметів — створити підручники, а для решти — добрі конспекти.

Тому, що тогочасні військовики дуже слабенько знали українську мову, і до всього дошкульно відчувався брак військово-наукової термінології, яку теж треба було швидко виробляти, то для прискорення справи лектори укладали свої лекції в московській мові, а потому ліпші знавці української мови перекладали ті лекції на українську мову. Написані в цей спосіб лекції поступали на редактування до редакційно-термінологічної комісії при Г. Ш. Управі і далі — йшли до друку. — В цей спосіб почала була творитися військово-фахова література в українській мові.

Першим підручником, який видала Г. Ш. Управа, був підручник „загальної тактики“. Його написав був у свій час для київської „миколаївської“ пішої школи ген. штабу полковник О. Чернявський, інспектор інструк. шк. старшин.

Цей підручник у моєму перекладі був виданий уже в першій половині квітня.

Окрім того незабаром появилися конспекти:

1. „Тактика технічних військ“ — ген. шт. отамана В. Сальського.
2. „Польової артилерії“ — полковника артилерії Ш...го.

3. „Польової фортифікації“ — воєнного інженера, полковника Шумського.

Сталий склад редакційно-термінологічної комісії був такий: Голова — ген. шт. отаман В. Сальський, члени: отаман А. Чернявський, полковник В. Євтимович, урядовець — П. Опаренко, українсти-фільологи — проф. Ів. Шендрик і проф. (пізніш — академик) О. Курила і технічний секретар — урядовець, П. Донченко.

Крім того на окремі засідання комісії запрошено автора твору, який був на редакції, і двох-трьох фахівців даного предмету.

Праці комітету відбувалися поза урядовими годинами. З підручників до українознавства Г. Ш. Управа видала граматику української мови в двох частинах, яку на спеціальне замовлення написала для військових шкіл проф. О. Курило.

Внутрішнє життя обох шкіл нормували спеціальні інструкції, які склала спеціальна комісія при Г. Ш. У. За взірць для них послужила інструкція колишньої київської „Константиновської“ пішої школи (москворосійської), яку уложив на підставі багатого досвіду видатний військовий педагог, ген. шт. генерал-майор Адамовик, коли був у тій школі за к-та курія (пізніш він був н-ком Віленської Військової Школи).

По цій інструкції все життя школи було розплановане й обраховане з докладністю до одної мінутки. При такій інструкції вихованець школи не мав часу на байдикування, а все привчався кожне завдання виконувати в точно визначеному часі — привчався бути акуратним і зарадним при всіх обставинах свого життя. Мовою вихованців обох шкіл у службі і поза нею була мова українська.

Щоб підсилити в школах національно-виховачий елемент, отаман Астафев заангажував до служби в Г. Ш. Управі славного артиста-маляря, п. С. По його проектах у школах на всіх видніших місцях — над дверима до кляс, на стінах сходових кліток і т. п. були намальовані стилізовані оздобні золотом і сріблом „кирилицею“ різні надписи — народні приказки, уривки з пісень, з „Кобзаря“ і т. п., що в стислих виразах на кожному кроці пригадували вихованцям їхнє становисько, обовязки, підказували нахили й стремління і цим, відаючись у пам'ять, переходили в підсвідомість — ставали частиною їхньої психіки.

З тих надписів, які підбирав Отаман Астафев, Отаман Чернявський, проф. Шендрик і я, памятаю такі: „Добрий козак бачить, де отаман скаче“, „Слава не поляже“, „Свою Україну любить“, „Хоч забий москаля, то він зуби вискаля“.

Подібні надписи мали бути по всіх майбутніх школах.

В от-такіх умовах, які подано вище, почали жити й працювати перші українські військові школи.

Досвід першого випуску зі старшинської школи, який відбувся в першій половині травня, показав, що два місяці навчання — час рішучо за-

малий, щоб протягом того часу можна було подолати, хоч як скорочену, а все ж складну програму. Тому вже другий курс був уплянований на три місяці, а третій — на чотири.

Після урухомлення тих двох перших шкіл (до відчинення старшинської школи в Одесі не допустили німці) перед Г. Ш. У. стало чергове відповідальне завдання — виробити пляни й програми для навчання по військових школах різних родів зброї та призначень, почавши від кадетського корпусу і до різних воєнних академій.

Перше, що треба було зробити, це створити тип військової школи, який у найбільшій мірі відповідав би національній вдачі, прикметам та традиціям українця, підсилюючи додатні з них та зменшуючи відемні, словом, треба було українську військову школу створити, як органічно-національну. Під цим поглядом готовий шаблон москворосійської військової школи, хоч у москвинів це була найкраща школа, для України не надавався.

Друге — до всіх плянів - програмів треба було внести поправки й корективи, які зродила остання війна.

На це потрібні були вже роки — поправки і корективи могли входити до учебних програмів військових шкіл тільки в мірі всебічного вивчення явищ останньої війни в найрізнішому освітленню, отже, по джерелах німецьких, французьких, англійських і т. п.

Прогалини, які під цим поглядом мусіли бути неминухо повстали, були б заповнені пізніше — на різних повторних, спеціальних курсах для старшин, підчас воєнних ігор, словом, у тій роботі, якою є регулярна армія.

Отже, для початку треба було накреслити загальні напрямні лінії, ввести до програмів тільки річі випробувані й перевірені на даний час, але при складній біжучій праці, яку повнила Г. Ш. У., було немислимо, щоб вона сама, скромними людськими засобами свого учебного відділу, могла охопити, а тимбільше, виконати це завдання.

Та Г. Ш. У. мала те щастя, що за начальника її був Отаман Астафев. В своїй особі він щасливо поєднав воєнний запал революціонера і холодний розум математика. Коли він запалювався якоюсь ідеєю, то переводив її в життя з упертістю фанатика, з терпелістю філософа-стойка й невблаганною льогікою числа. — Присвятивши себе всього без останку справі рідної військовости в її такій найшляхотнішій ділянці, як виховання мозку й серця армії, її старшин, — вклав до неї всі свої нещоденні здібності, енергію, знання та досвід. — Раз він рішив, що українські військові школи мусять бути твором довершеним, — він цілі ночі просиджував у своєму кабінеті й накреслював напрямні.

Наслідком цієї роботи була ідея „спільної юнацької школи“.

Виносивши в собі цю ідею, Отаман Астафев передав її запроектування й зконкретизування в певні руки свого талановитого і в той час ще молодого й працездатного помішника, началь-

ника учебного відділу Г. Ш. У. ген. шт. отамана В. Сальського.

Розвиваючи цю ідею, Отаман Сальський для її зреалізування висунув проект і пляни для праць „Комісії по утворенню постійних військових шкіл Української Держави“. Ця комісія мала перевести

свою роботу в дусі ідеї „спільної юнацької школи“.

Ця комісія в скорому часі повстала й була зна- на під популярною назвою „Комісії Генерала Юнакова“. — Про неї подаю докладно в своїх ширших спогадах.

ВОЄННІ УСМІШКИ

Нічліг в кімнаті і — деінде

Нашій военні ветерани-письменники люблять починати свої твори так:

„Тепер, коли на дворі сніг і хуртовина, а тут у кімнаті так тепло і затишно, я лечу думкою в ті далекі часи, коли ми серед лютої зими...“

Егеж. Це дуже настроєвий початок оповідання. Я сам ось лежу в цій хвилині в ліжку, окутався теплою ковдрою, на ноги — для всякої певности — накинув ще подушку — і пишу военний спомин. На дворі сніг і дощ вкупі, вітер клапає віконницею, а в кімнаті так тепло і затишно! Така саміська ніч — егеж — пригадую собі — була тому 19 літ. Ми прийшли вечером до Магерова, наша канцелярія заквартирувала в місцевім приходстві. На дворі була найгірша ніч, яку собі може уявити чорна уява са-могубця. Темнота, болото, сніг, дощ, проймаючий наскрізь холод, вітер, слизько. Ви були колись у та-ку ніч на дворі? Ні? Га, то шкода. Деревя тоді якісь такі слизькі, чорні, обванілі, останні листочки по-приліплювались, як грудки болота, повітря сире, хо-лодне і хандрювате. Ох, не любить такого українська душа! Українська душа бажає чогось ясного, тепло-го, пухкого, кучерявого, округлого, гарячого, повно-го, вареникового, наливкового, от що любить укра-їнська душа! І ось так — пригадую — лежимо со-бі з хор. Семковим в теплій приходській кімнаті, та й балакаємо собі на сон грядущих.

— Найгірше, що чоловіка може тепер постигнути, — каже хорунжий — то махати в таку хандру нпр. з Магерова до Добрусина.

Годжуся з ним, але думаю хвильку і кажу:

— Властиво, то не є найгірше. З теоретичної точ-ки погляду булоби гірше, якби нпр. замість іти та-кою дорогою — лізти по таким болоті рачки. Га?

Хорунжий аж засміявся, так то я підхопив влуч-но. Але за хвилинку каже:

— Але й це не є найгірше. Бо найгірше булоб, якби так лізти по такій мішанині болота і снігу — нпр. — тільки в сорочці і босому. Га? Тут уже мене не закасуєш!

— Закасуєш! А якби так в сорочці, босому, а до того раненому в задну ногу?

— А най тебе шляк трафить, але чекай — і хо-рунжий став напружувати свій розум, щоб винай-ти ще щось гірше. Але не міг.

— Ну, і що? — питаю.

— Та вже...

— А якби так — кажу — при тім усім ще й до того залізти полякам в зуби, га?

— Ти маєш чортівську фантазію — сказав хорун-жий і оба ми розсміялися довго і сердешно.

— А знаєш, що ще може бути гірше? начав я, але хорунжий вже спав. За його прикладом пішов собі і я.

Спимо.

X—p—p—p... X—p—p—p...

Що було даліше, нехай пригадають собі ті, що тоді були в Магерові. Коли я збудився від несамови-того крику — хорунжий був вже в вікні. А потім повторилося докладно те, що ми виворожили вече-ром — бодай нам язика покрутило.

А коли ми вже опинилися за містом, ледви вир-вавшись з ворожих рук, і коли ми на другий день сьак-та прикрили своє грішне тіло (бо ми втікли в біллю) — хорунжий жалувал одного: він залишив велику пачку тютюну на квартирі.

Ми — не зважаючи на таку денервацію, цілий день не курили... Це було гірше від всього.

Лежу ось так, як военний ветеран — і сон клієть мені повіки.

На дворі така ніч, як тоді.

Вже засипляю і в останній хвилині тютюн кладу під рукою. Похоплю себе на тім — і сміюся.

І засипляю сном блаженним.

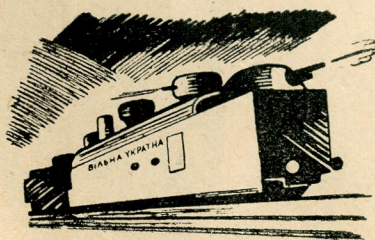
Раптом: д-р-р-р-р!!! Жак!!! Зіскакую!

Але це будильник!

Сміюся — і засипляю знову.

X—p—p—p!

Федь Триндик.

При інтендантурі Самбірської Бригади (Кравса)

Написав: Др Ілля Салагуб, поручник-інтендант.

На приказ Н. К. Г. А. (ген. Павленко, інтендант Штробель) в Ходорові обняв я дня 22. III. 1919. провід інтендантури Бригади Кравса в Самборі. Мала вона три групи, а то групу Хирів, групу Крукеничі та групу Рудки, та мала до прохарчування около 18.000 голов. Кожда група мала свій харчевий склад та пекарню. Окрім цього в Самборі був інтендантський склад і головсно звідси йшло постачання фронтових відділів.

Ген. Кравс зараз при моїм зголошенню підкреснув вагу постачання, обіцяв мені потрібну поміч, залишаючи мені вільну руку в ініціативі та рівночасно зробив мене відповідальним за недомагання.

Маючи теоретичну підготову і досвід як австрійський довголітний харчевий старшина я сам дуже добре здавав собі справу зі задачі, що мав її виконати. Я знав, що відповідне забезпечення стрільця в харчі, обув і одяг та білля становить підставу боездатности, що без цього тяжко вимагати від стрільця чогось надзвичайного. Сама посвята в бою не вистарчить, якщо нема заспокоених основних вимог прохарчування та забезпечення в обув, одяг та білля.

Під оглядом постачання були ми здані на власні сили і на власний терен, бо з запілля майже нічого ми не діставали. Для добуття харчів (збіжа, картофель, смасти і т. д.) утворено закупочні відділи, що на загал справно виконували свою працю та не було в тім майже ніяких труднощів. Населення радо йшло нам на руку. Не було жадних нарікань і жалоб. Деякі харчеві засоби купувала інтендантура на місці в Самборі. Деякі перешкоди клали нам відділи з запілля, що на боевім терені бригади реквірували і треба було кілька разів ті відділи усувати з нашого терену. — Для добуття одягів, білля, взуття, шкіри утворено закупочну комісію під проводом сотника Вербенця, що навіть їздила на Закарпаття і закупила 2 вагони одягів, білля та обуви.

На загал справа постачання нашої Бригади була добре налагодна. Наші стрільці діставали пайку в розмірах австрійської армії.

В Самборі співпрацювали жертвенно зі мною тов. Карло Коберський, четар Іван Лозинський і інші.

В половині мая 1919. під напором переважаючих сил захитався наш фронт і „встоятися не було сили“. Треба було подаватися взад і після пляну інтендантською базою мала стати околиця Надвірної. Туди дістав я приказ перевести інтендантські головні установи. Відповідно до цього пляну приказав я заладувати харчеві установи із Самбора враз з засобами і спрямував два харчеві потяги в околицю Надвірної. Сам я скороченою дорогою поїхав до Надвірної. Однак через наступ воржжих військ з півночі та упадок Станиславова Бригада Кравса подалася в поспіху через Нижнів на другий бік Дністра та залишила мене в Надвірній, не повідомляючи мене. Через це польська кавалерія захопила мене з моїм відділом в Надвірній дня 29. 5. 1919. в полон, звідки удалося мені утекти дня 1. 6. 1919. до Делятина. Звідси пішки на Коломию дістався я до Незвиськ над Дністром, стараючися передістатися до своїх в околицю Чорткова. Та це мені не вдалось, бо цілий полудневий беріг Дністра обсадили румуни. З Незвиськ завернув я до Коломиї, звідки аж 22. 8. 1919. поїздом на Чернівці а відтак через Камянець Подільський пішки прибув я до наших відділів у Жмеринці. Тут захорів я на тиф і після 6 тижнів станув я знову на службу в постачанню III. Г. Корпусу. В який спосіб відбувалось постачання на Великій Україні і труднощі, що їх треба було побороти, зокрема в часі злуки з большевиками, подам другим разом.

П. С. Вже при цій нагоді треба спростувати той хибний погляд про працю постачання, що подають деякі наші мемуаристи. Вони ставляться до цієї ділянки з легковаженням, а навіть підзорливо. Погляд цей є вислідом незнання цієї справи, що є основою боездатности армії. Цій ділянці присвячують держави вже в часі мира велику увагу, роблять великі запаси, а в часі війни творять запілля, де справу інтензивно наладнують. Наша Армія того всього майже не мала. Треба було заосмотрювати армію тільки „з терену“, а це вимагало великої жертвенної праці, надлюдських зусиль і наші інтенданти протягом цілої війни чесно і з посвятою виконали своє завдання.

З ЦИКЛЮ „ІСТОРІЯ ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ УКРАЇНИ
В МОНОГРАФІЯХ”

вже вийшли

„ЗОЛОТІ ВОРОТА”

ІСТОРІЯ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ

Ось дві ілюстрації з цієї монументальної книги, що має
400 ст. друку і 198 ілюстрацій.

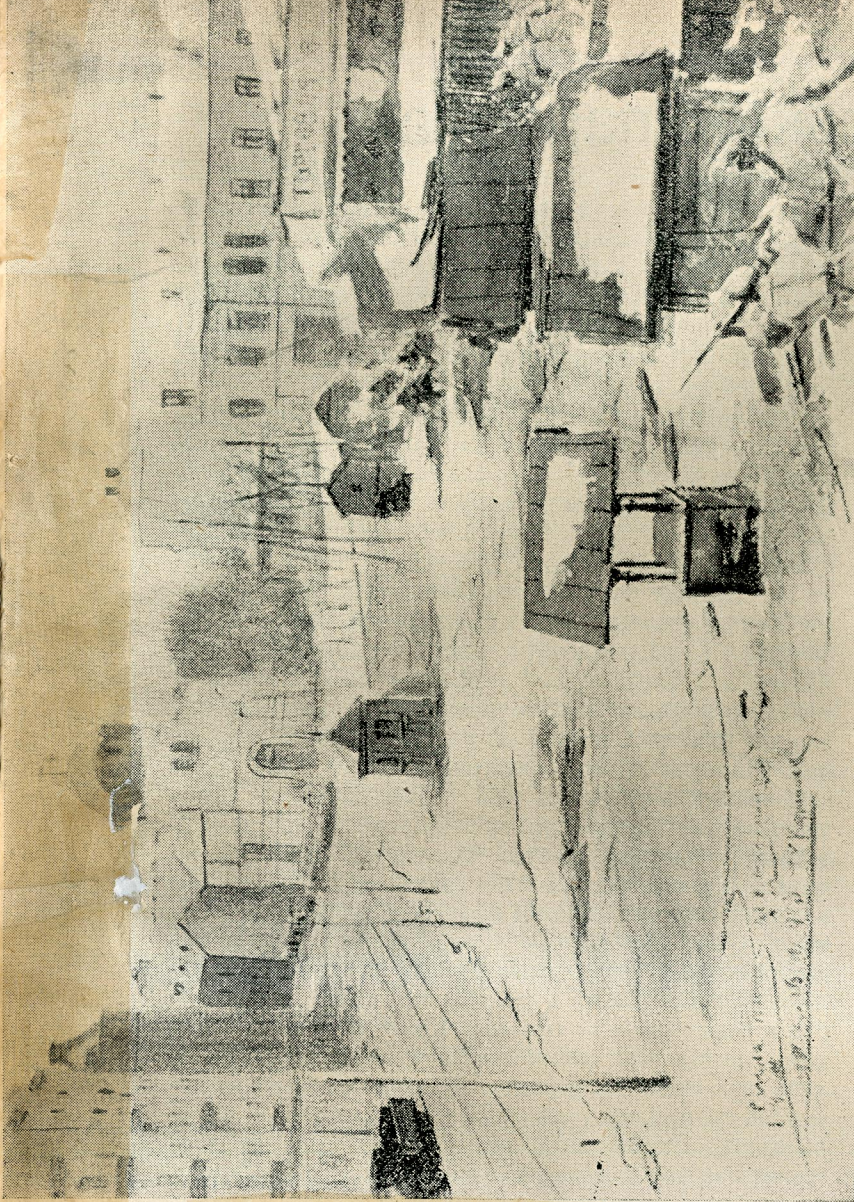
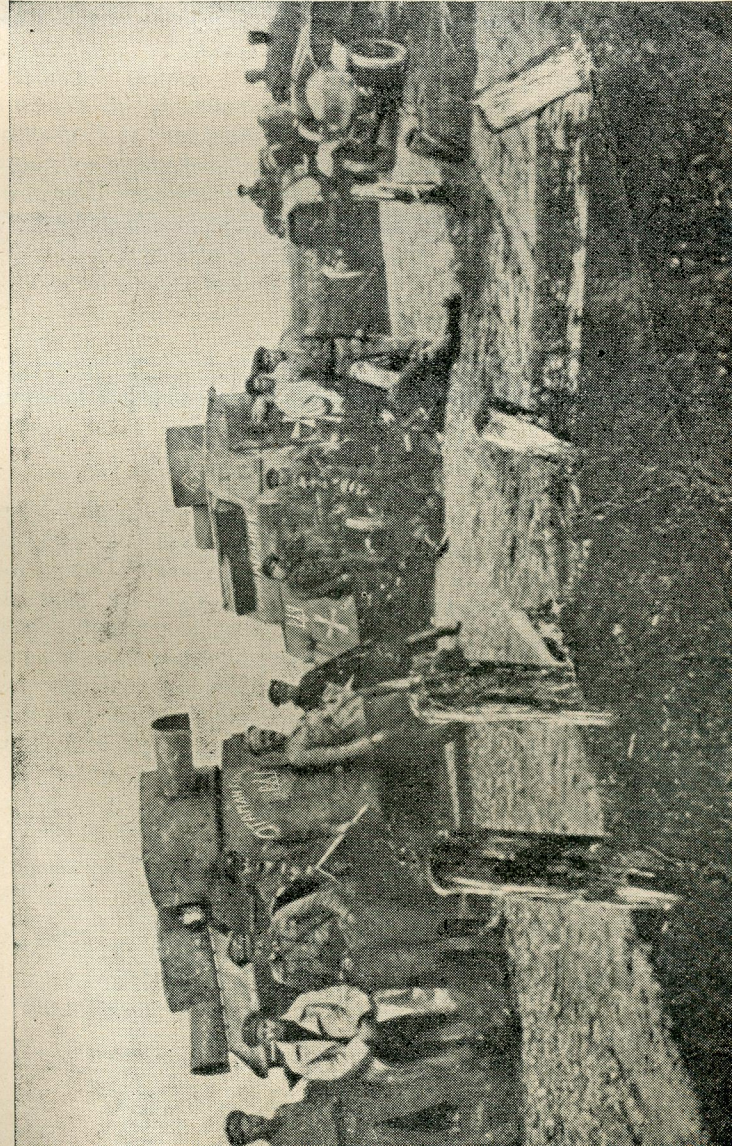
КУПУЙТЕ І ЗАМОВЛЯЙТЕ

„ЗОЛОТІ ВОРОТА”

ІСТОРІЯ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ

Ціна 15 зл., для членів „Червоної Калини” 12 зл.

Замовляти: „Червона Калина”, Львів, Зіморовича 12, II. п.

Перший український пароплав

Написав: В. Січинський.

В сучасну добу, коли пробуджується особливе зацікавлення до розбудови промислу, коли робляться великі зусилля до заснування різних майстерень і більших фабричних підприємств, незайве буде пригадати де-які особливі яскраві моменти з історії української промисловости, що кидають ярке світло на можливости розбудови рідного промислу на більшу скалю. Треба не забувати, що в минувшині ці наші здобутки були не тільки не малі, але в деяких моментах досягали величезного розмаху, так що тепер викликають подив...

До таких явищ відноситься діяльність славної української фірми „Брати Яхненко і Симиренко“, що припадає на середину минулого століття. Діяльність її почалася з того, що вела велику торговлю на українських ярмарках кожухами, а пізніше борошном і полотном українського селянського виробу. Пізніше їх діяльність була спрямована на цукроварство, де фірма дійшла до значних зисків. Одна з найбільших цукроварень братів Яхненка і Симиренка була в Городищі на Київщині. Оскільки це було велике підприємство, свідчить факт, що будовання цієї фабрики коштувало коло 600.000 карб. — на середину XIX ст. величезна сума. Фабрика мала парові двигуни і взагалі була улаштована згідно з найновішими тоді вимогами техніки. Кількість робітників в 1860 р. досягала 850 чоловік, річно виробляла коло 400.000 пудів цукру вартости 3.400.000 карб.

Крім цукровару фірма заснувала в Городищі величезну машинобудівельну фабрику — першу того рода фабрику на Україні і в Росії. Щоби поставити фабрику як слід, представники фірми спеціально їздили закордон (Париж, Брюсель), щоби познайомитись з наймодернішим встаткуванням подібних фабрик. Спроваджено з закордону (Франції, Бельгії і найбільше з Англії) необхідні машини і механіків (головно з Франції). На будову і встаткування машинобудівельної фабрики в Городищі витрачено коло $\frac{1}{2}$ міль. карбованців! Фабрика була побудована в 1847 р. а в 1850 р. працювала в повному темпі.

Цікаво, з яким захопленням описували промисловий центр фірми — Городище — сучасники. П. Клебанський каже: „Містечко (Городище) виросло як на дріжджах; на пустарі повстало життя і життя бурхливе і діяльне: тисячі людей найшли там засоби до життя і працювали на користь фірми і власного існування“. Місто було дуже добре упорядковане в технічному і гігієнічному відношенні і то виключно заходами самої фірми. „Крім величезної семиповерхової будови цукроварні на 260 десятинах землі, побудовано 150 будинків для службовиків, кожний з осібною садибою, городом і садком... У місті були крамниці, де всі предмети першої потреби і предмети роскоші продавалися по цінах з перших рук — від фабрикантів в інтересах служачих“ (кооперація тоді не була ще знана!). „Коло фабрики був прекрасний шпиталь, що уміщав більше 100

ліжок, далі 6-ти класова школа, де майже всі професори були з університетською освітою... В місті був свій театр і бібліотека. У фабриці і скрізь у місті було газове освітлення“. А прецінь шеф фірми Яхненко був мало освічений і походив зі звичайної селянської родини. („Київ. Старина“, Київ 1896, ч. I—III).

Польський публіцист Падаліца (Зенон Фіш) так описував свої вражіння про новий український промисловий осередок: „Поміж містечком (Городище) і селом Млиевим показується фабричний комин над величезними мурованими будовами, навколо котрих розміщена велика скількість менших будов, що становлять ціле місто. Ви здогадуєтесь, що це цукроварня. Так, це фабрика цукру, відома у нас під фірмою „Брати Яхненко і Симиренко“... Майже всі цукроварні у нас побудовані землевласниками (поміщиками), але ця фабрика повсталала в зовсім інших умовах. Рівночасно вона служить цікавим прикладом величезних прибутків, які приносить ця промисловість. Прекрасно зорганізована, ця фірма відома у нас під назвою Яхненко; і сам шеф не менше цікава людина... На наших очах, походючи з бідної верстви, маючи всього кілька сот карбованців, він став одним з найбільших купців нашого краю... Тепер фабрика не уступає найкращим закордонним, а розмір продукції у багато разів перевищує ці останні. Коло тисячі робітників і понад 100 службовиків (урядовців) знаходять тут постійну працю; будови міста освітлюються газом; на ріжнманітних варстатах виготовляють парові машини і пароплави... Оборотовий капітал досягає кількох мільонів карбованців... І що за ріжнманітне товариство складає його постійне коло: Англіїці, французи, німці, українці, поляки, бородаті московські купці, жида і обивателі (землевласники) — суспільні верстви найбільш протилежні по освіті, заможности і способом життя, постійно тут зустрічаються в ідальні за чаєм, сидять побіч себе у витальні за преферансом. У нас, де суспільний поділ дійшов до того, що цілі покоління виховувалися під цим впливом, і ніщо їх не зеднує, це мішанина незвичайно дивовижна і для глядача, яким я був не раз, дає багато рідких образків... Про фабрику Яхненка треба було би оповісти ще дуже багато, одначе ми обмежимся повищим і радимо кожному мандрівнику на Україні побувати у Городищенській фабриці. Він знайде там зразок громадянського життя, цікавий під кожним поглядом. zobачить багато річей, котрі можливі лише закордоном (очевидно в Західній Європі), а представлений товариству, що сидить у витальні, переконається, що ці щасливі оточені усім, що тільки можуть нам дати мода, роскоші, мистецтво і література“ (Т. Padalica: *Opowiadania i krajo-brazy. Szkice z wędrówek po Ukrainie*, т. II. Вильно 1857, ст. 34, 158—164).

Інший польський письменник Баворовський про Городище писав: „З нічого Яхненко створив

Городище, зробивши його гарним промисловим центром і резиденцією промислового владки (державця), який користується необмеженим місцевим кредитом, що перевищує навіть той, яким користуються короновані князими коронами його колеги, власники величезних земельних маєтків". (Pamiętniki Baworowskiego, II, str. 32)

Справді фабричне містечко повстало як у казці. Не дурно в околичного селянства склалася легенда про Яхненка, що найшов у Городищі скарб:

„Раз Яхненко десь зустрів дуже старого старця, зразу вони полюбили один другого і старець відкрив Яхненкові, що в одному з Городищенських ставів на дні лежить човен наповнений золотом, яке там кинули гайдамаки. Яхненко пронаймив цей став, спустив воду зі ставу, знайшов човен з золотом і почав черпати“...

Нарід ставився до фірми з великою симпатією, бо, як каже сучасник, „брати Яхненко і Симиренко вийшли з тіла його“ і „ще памятали, коли на ярмарках бачили братів Яхненка і Симиренка, які продавали кожухи, купували пшеницю“...

Про головного представника фірми — Кондрата Яхненка — доховалися також якнайкращі свідоцтва. Була це незвичайно чесна і одверта людина, справедливий і зрівноважений, при тім рухливий, що дуже дорожив своїм часом. А „як природний українець завжди говорив по українськи“! Ніколи не ховався зі своїм походженням, а навіть на Московщині, де цукор фірми продавався у великій кількості, був знаний під назвою „Сахар двух хахлов“...

У фабричному місті Яхненка і Симиренка був незвичайний порядок, панувала моральність, карність і дисципліна, а система чергових сторожів по ночах — нагадувала немов би козацький устрій.

Про Яхненка ходили також анекдотичні оповідання. Сталося, що один зі службовиків фірми К. зійшовся з одною дівчиною і з того повстали різні сплітки. Шеф фірми Яхненко закликав до себе пана К., і зробивши вигляд грізного судді, в присутності добірного товариства з пань го-стрим тоном запитав:

— Що це ти, козаче, зробив?

— Хлопчика, Кондрате Михайловичу! — була чистосердечна відповідь підсудного...

В Городищі народжувалися і поважніші організми — тогочасні „роботи“. Машинобудівельна фабрика братів Яхненка і Симиренка була організована на ширшу скалю, вона виробляла не тільки найскладніші машини для цукроварень, сільсько-господарських потреб та інших фабрик, а навіть парові машини і пароплави.

Все це було в той час, коли ні на Україні ні в Росії не було ще банків, не було і залізних доріг! Правда, на Дніпрі були вже спроби пускати пароплави і в 30—40-их роках XIX ст., були як каже П. Клебанський „два чудернацькі деревляні кораблі, які називалися пароплави“, але вони не ходили далі Ржищева і возили лише камінь. Зрештою невідома фірма, що мала привілеї на це „пароплаводство“ по Дніпру, загальмувала розвиток пароплавання на Дніпрі більше як на 20 років!

Перший залізний пароплав фірми „Брати Яхненко і Симиренко“ силою в 40 кін. сил закінчено в 1853 р. і в тому ж році спущено на Дніпро (А. Petzoldt: Reise im westlichen und südlichen europäischen Russland im Jahre 1855, Leipzig 1864, ст. 110. — Є. Андреевъ, Обзоръ различныхъ отраслей мануфактурной промышленности въ Россіи, 1862).

Цей перший пароплав, вироблений в українській фабриці, українськими робітниками, фірма братів Яхненка і Симиренка назвала — „Украинець“ („Кіев. Старина“, 1896, II, 262). Другий пароплав фірми Яхненка в 100 кін. сил спущено на Дніпро в 1862 р. (А. Оглоблин, Очерки истории украинской фабрики, Київ 1925).

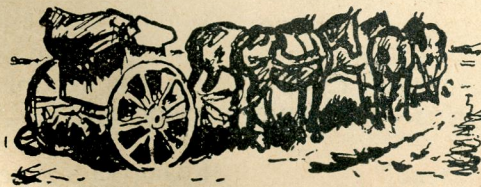
Пароплави, так само як і всі інші машини фірми Яхненка, відзначалися дуже солідною і прецизною будовою, так, що „Українець“ ходив по Дніпрі ще до 80-их років XIX ст. працюючи коло 35 років під своєю фірмою.

А було це „время люте“, коли найбільший сучасник писав:

України далекої
Може вже немає;
Може Москва випалила
І Дніпро спустила
В сине море, розкопала
Високі могили,
Нашу славу?

Мимоволі напрошується порівняння назви першого виробу української фірми перед 85 роками з сучасними „першими“ українськими фабриками, що хитро-мудро придумують назви своїх виробів на „середній“ чи то „спільній“ мові, що мають „задовольнити“ кожного покупця. А є і такі „хитреці“, що навіть придумують таку назву, яку з успіхом можна розуміти на кожній славянській мові, а навіть читаючи назву фірми з кінця наперед!...

Чи ця легенда закопаних гайдамаками скарбів, що старається зберігти історичну традицію і цей недавній історичний факт про фірму Яхненка, що схожий на легенду — не служить поучаючим прикладом для сучасності?

Українська жінка у визвольній війні 1917–1920 р.

Написав: Михайло Серета, полковник Армії УНР.

(Продовження)

VI.

Анна Кондратченкова.

Анна Кондратченкова.

На весні 1920. року колишня вчителька початкової школи в м. Печери на Поділлі Анна Кондратченкова, визволившись з пазурів винницької агентури, зворушено говорила до героїв Зимового рейду: — Десятки моїх товаришок, які на ниві національного відродження засіяли дитячу душевну ниву чистим зерном національної свідомости, згинули в льохах чеки серед

страшних мук. Наша влада мусить зібрати докладні відомости про мучениць і золотими літерами розписати їхні прізвища на шкільних стінах, в яких їх арештувала червона чрезначайна. На жаль, українська влада була позбавлена можливости зібрати про мучениць докладні відомости.

В своїх споминах „Під сонцем Поділля“ Приходько згадує національну працю Кондратченкової в царські часи збройного наступу „чорної сотні“ і „самодержавного“ урядового терору. Революція 1917. року стрінула Кондратченкову в місті Брацлаві на становищі голови місцевої „Просвіти“. Національний рух і широка українізація дісталися в „Просвіті“ в досвідчені руки. В зимі 1917. на 1918. рік Брацлав денервувався, ломаючи голову над складним питанням: якої треба було триматися йому політичної концепції, щоб догодити і Богові і мамоні. Часи були загрозливі і непевні. Вільне Козацтво, що було зорганізоване відпоручниками Центральної Ради по всіх закутинах України, копало в околицях Брацлава за копи, готуючись до оборони. Кондратченкова звязалась з ними через польовий телефон, умовившись, що на перший її заклик, козацтво мусить прибути в Брацлав.

Одного дня до Брацлава дійшли чутки про наближення большевицького війська. В будинку Земської Управи зібралися представники від місцевих урядових установ і організацій: повітовий командант, голова земської управи, військовий начальник, начальник міліції, голова „Просвіти“, голова вчительського союзу. Мали вони обміркувати засоби і методи в справі боротьби з большевицькою навалою. Підчас загострених дебат на сально конференції влетів розгублений возний і несамовито закричав:

— „Біда! Большевики вже недалеко!“

На хвилину повстала на салі тишина.

— Прошу дарувати, — заметушився схвилюваний голова земської управи: — Я на секунду... зараз вернуся...

— Цікаво позирнути на вулицю — виплигнув з-за столу військовий начальник і уланським чвалом, збиваючи з ніг стрічні кріселка, винісся з кімнати.

За дві-три хвилини саля зпорожнилася: численна аудиторія ніби провалилася крізь землю. Кондратченкова здивовано сконстатувала, що на салі вона одна. В сумежній кімнаті вона спіймала канцеляриста Дзівановського, якому звеліла скликати Вільне Козацтво. Козацтво дотримало обіцянки; збіглося, виступило проти большевицького відділу, роззброїло і зобовязало його вернутися назад. Рушніці, шаблі, багнети, револьвери і ручні гранати, що дісталися від большевиків, козаки знесли на мешкання „Просвіти“. Склали зброю до кучи і сказали Кондратченковій:

— Доглядайте, бо ми не маємо часу. На селі худоба не нагодована і не напована чекає на нас.

Стративши зброю, большевицький відділ продовжував стирчати серед шляху, не знаючи, що робити. Вернутись до своїх без зброї — було ніяково, знову ж наступати на Брацлав з голими руками — не випадало.

В ті часи — перших бойових сутичок і військових пригод — боротьба з большевиками не завше завершувалася кривавими епілогами: на щасливе розв'язання бою скорше впливали психологічні чинники (переляк, фальшиві відомости, несподіванка) ніж зброя. Довідавшись від подорожних, що козаки поскидали зброю в покоях „Просвіти“ і розійшлися по хатах, большевики рушили на Брацлав. На мешканні „Просвіти“ вони стрінули Кондратченкову.

— „Просім матушка возвратить нам оружје, — звернувся ображено до неї один червоноармієць, який мав вигляд задиркуватого півня, а на грудях велику червону китицю.

— Бачив! На, понюхай! — скрутила Кондратченкова дулю і піднесла йому до очей.

— Ти, мамаша, убері ету вещь! Будет плохо... — огризнувся подратований червоноармієць.

— Як незадоволений, то маеш ще другу, — скрутила вона ще одну дулю.

— Бей, ейо подлюю, товарищі! — вигукнув розюшений товариш, кинувся до зброї і висмикнув рушницю. Невідомо, що чекало Кондратченкову, колиб не виріс на порозі один з відділів Вільного Козацтва з далекої оселі, який був спізнався, однак знайшовся в пригоді. Приголомшені прикрою

несподіванкою, більшовики розбіглися і Кондратченкова була врятована.

Кінець 1917 р. і початок 1918 р. не були для праці в „Просвіті“ щасливі. Неждано вибухнув гетьманський переворот. В літі Кондратченкова була заангажована до праці в місцеву земельну управу. Земельній справі, що тримала селян в стані дикої сваволі і анархічних вибриків, Кондратченкова надавала першорядне значіння. До дня протигетьманського повстання працювала вона в Управі не покладаючи рук, маючи на увазі зміцнення національного фронту. Вона не покинула в ці дні і „Просвіти“, і залишаючись її головою, пильно доглядала, щоб напрям діяльності вчит. персоналу не скотився з національних рейок. Протигетьманський рух завів був працю громадських і культурних організацій: всі національні сили — військові, громадські, партійні, культурні, освітні — прийняли активну участь в боротьбі за незалежність. На протязі кінця 1918 і 1919 років Брацлав декілька разів переходив в різні ворожі руки. Декілька разів повстанчі загони Лисогора, Шепеля і Волинця ревідували Брацлав і прикрашували червоними лідерами вуличні телеграфічні стовпи. Не встигали повстанці винестися з околиць Брацлава, як у місті вже урядували ідеологи III-го інтернаціоналу.

З Винниці час від часу наїздила слідча комісія. Нищпорила по всіх закутках, вишукуючи учасників жидівських погромів. Комісія мала великі проскрипційні списки, до яких були вписані особи, що були визначилися своєю активною працею в національній відродженні. Більшість повітового учительського персоналу була вивезена до Винниці, відкіля не повернулася. Кондратчен-

Калішський союз українок-емігранток.
Кондратченкова стоїть друга від ліва (х).

кова зо дня на день чекала арешту. Місцеві спеці, яких більшовики змобілізували до фахової праці, порадили їй, що робити. Одного дня вона дісталася в покої місцевого наркома, де мальовничо розписала свої організаторські таланти в ділянці ручних варстатів. Кондратченкова потрапила на болоче місце більшовиків. Нарком не питаючи її, хто вона і звідкіля, підпорядкував їй всі приватні майстерні, які готували взуття, одяг і рукавиці.

На цьому досить непевному становищі, заступили її добровольці, які вдерлися до міста на карку більшовиків. Перед добровольцями Кондратченкова мала подвійну вину: поперше, як активний діяч „отторження Малоросії от Росії“, подруге „как ответственный работник уездного наркому“. В ночі добровольча контр-розвідка перевела на мешканні Кондратченкової трус. На кухні за скриньками знайшла її брата сотника української армії Гриця Миколаєва. Арештованих брата і сестру контр-розвідка спровадила в штаб команданта залого.

Командант підполковник Симферопольського полку після недовгого допиту здивовано закричав, вдаривши себе п'ястком по грудях:

— Что я слышу! Ви окончили университет? Ви гимназист? І служили в шайке Петлюри?

Викликав сторожу і звелів їй одвести Миколаєва до в'язниці. Кондратченкову звелів тримати під політичним доглядом. Миколаєву Грицю грозив роз-

Свято 4-ої Київської Дивізії.
Кондратченкова сидить третя (х) зправа.

стріл, про який довідалися і упередили сестру штабові кур'єри, що були мобілізовані з місцевого населення. Але йому пощастило: начальником відділу, який сторожив в'язнів, трапився його товариш зі школи і війська сотник Ткаченко. Його зусиллями Миколаїв позбувся в'язниці і подався з фальшивим документом до Полтави.

Внедовзі, добровольчий відділ, заховуючи спокій і конспіративність, раптово зник з міста. Перед виходом добровольці пограбували хату Кондратченкової; винесли все, що трапилося під руку. Другого дня під звуки трубної орхестри вступили більшовики. Скоро Кондратченкову покликали до кабінету голови повітового наркому:

— Ми маємо відомости, що ви користалися серед петлюрівців пошаною і славою; ми поінформовані, що в національних колах були грубою рибою і відважним коноводом, — строго позирнув на Кондратченкову голова і чиркнув себе рукою по шиї, давши зрозуміти цим рухом, яка чекає на неї смерть.

— Так, так... ваша пісня скінчена, — ствердив обіцянку голови червоний секретар, який скрипив пером за спиною голови.

— А леж кождому злочинцеві Радянська влада дає можливість виправити свою поведінку, — сказав ніби помякшавши голова і глибоко позіхнув.

— Принесіть нам список активних членів і... ми розв'яжемо вам руки на всі сторони світа. Гадаю, що три дні вистарчить вам на „размишленіє і ісполненіє“, кивнув він головою на знак, що авдієнція скінчена.

Кондратченкова склала список, але в примітці проти кожного прізвища посвідчила: або „помер“, або „невідомо куди подівся“, або „мобілізований“. Список доказував, що з великого активного персоналу „Просвіти“ в місті позосталася одна Кондратченкова. Більшовики спочатку було розгубилися, познайомившись зі списком, алеж пізніш знайшлися: намислили перехитрити Кондратченкову. Запросили її до кабінету голови, стрінули чемно поза дверима, посадили в крісельце і сказали:

— Факти і життя пересвідчили нас, що праця „Просвіти“ не була ворожою і деструктивною для більшовицької влади. Навпаки, булоб бажа-

но, щоб ваша „Просвіта“ поновила свою діяльність. Ми гарантуємо вам свій захист і всяку допомогу.

Запевнення штабу повітового наркому Кондратченкова прийняла за правдивого червінця. Вона переконала членів „Просвіти“ в большевицькій лояльності і розпочала культурно-освітній рух.

На перших кроках „Просвіта“ улаштувала декілька українських вистав. Більшовики залюднили театральну салью по береги і одного вечора навіть піднесли Кондратченковій живі квіти за артистичну гру на сцені. Малося вражіння, що між персоналом „Просвіти“ і большевицькою адміністративною репрезентацією навязалися доброзичливі і щирі відношення. Минув тиждень, другий... Управа „Просвіти“ звернула увагу на досить цікавий факт: кожного дня хтось зі складу „Просвіти“ зникав і то назавше, не лишаючи по собі жадного сліду. Сумні випадки прибрали якогось сталого і методичного явища. Настрашений персонал „Просвіти“ не ризикував ночувати у себе і на ніч сходився на мешкання Кондратченкової, ночуючи у неї на горіщі.

Проїшов місяць, можливо більше — зо шість тижнів, як одної ночі влізли чекісти до хати Кондратченкової, перекинули все до гори ногами і поскидали з горища всіх її необачних гостей. Під дахом чеки, руденький панок в окулярах, очевидно слідчий, зі семітськими рисами обличчя сказав їй:

— Наш Центр запрошує вас прибути до Винниці. В давній резиденції Петлюри вас очікують щасливі перспективи для вашої дальшої кар'єри.

До Винниці Кондратченкова не потрапила: під ранок в місто вдерлися повстанці, зліквідували більшовиків і звільнили персонал „Просвіти“. Скоро надійшли польські війська, за ними вернула з повстання армія генерала Омеляновича-Павленка. Кондратченкова, як та квочка, що ходить розігнані шулікою курчата порозшукувала приголомшених подіями членів „Просвіти“ і знову розпочала культурно-освітню працю. В листопаді 1920 р. Армія У. Н. Р. примушена була евакуватися до Польщі. Склад Брацлавської „Просвіти“ теж покинув рідні пенати і рушив на чужину. (Продовження буде.)

ФРАНЦ КОКОВСЬКИЙ.

Листопад на Лисоні

Листопад... Квіти вже відцвіли,
де бій колись ішов завзятий,
а часом тільки крук крилатий
злетить над тихії могили...

І часом місяць ще освітить
розгорнену дощами яму:
в ній людський череп щурить зуби
і тихо шепче: „Мамо, мамо!“.

К а з к а

(Уривок з повісти Ганни Кучабської „Михась бе комуна“¹⁾).

Пізнім вечором на п'ятий день добилися Максим і Михась до табору.

Верхів'ями старих трепет грався холодний легіт, але в гущавині в низу ні листок не шелеснув, лиш придушений гомін повстанців стелився лісом далеко серед нічної тиші.

Жар пригаслого вогнища посеред обозу ледве освітлював землю. Чорними обрисами відбивали від цього сйява партизани, що сиділи й лежали навколо.

Як обидва до вогню підходили, докинув котрийсь із повстанців до жарива оберемок хмизу. Леготом ночі понісся дим і звився тонкою смугою понад чорним кругом партизанів... Нараз спалахнуло полум'я.

„Михась!“ скрикнув зненацька Матвій — і на цьому затих. Досить було Матвієви кинути оком на осяяне полум'ям Михасеве обличчя, щоб його широкий, радісний усміх на привітання хлопчині завмер. Та й другі з прибувшими й поздоровкатись наче забули, задивившись на хлопця. Бо всі вони ніколи ще не бачили його таким сумним, таким задуманим; — ще дивнішим, ще більш відчуженим аніж отого дня тому два тижні, коли він раптом був пішов собі кудись з табору, не знати куди й чого.

Хлопець приступив до вогню.

„Ти, Михаську, мабуть десь далеко бував“, почав непевно один із партизанів, — „мандрівка тебе дуже зморила“.

Хлопець мовчав хвилину, наче про що інше думав²⁾.

„Егеж...“, сказав тільки, відвернув лице від полум'я й потонув очима в п'ятні ночі. Щось ні-то радість ні-то плач прокинулося в нього в серці, як побачив ці добре знайомі обличчя, як почув привітні голоси сердечних друзів.

„Ходи до мене, Михасю“, кликнув з другого боку вогнища Онуфрій і розстелив плащ. Ліпше за всіх він запримітив неприродну змарнілість на обличчю хлопчини, але не питався нічого. Прочував, що не само тільки скитання так його знесило; загартований хлопець завжди зносив досі невзгоди дороги без скарги і втоми. Якесь горе мусіло йому притрапитись, таке важке, що насилилу двигав. Осьтак без слів спізнав Онуфрій, що якусь таємницю скриває мужньо хлопчина в своїм засмученім серці дитячим, — таку якусь глибоку тайну, що її торкатись не можна. Мовчки стиснув простягну до нього малу руку й посухн'ювся, щоб посадити хлопця праворуч себе, ввесь плащ йому залишаючи. А як вільну полу плаща накидував хлопчині на плечі, щоб затулити їх від холоду ночі, то огорнув їх обидвома руками, і було воно так, наче він Михаська нишком до себе голубить.

¹⁾ Появилася в німецькій мові під заголовком: Hanna Kutschabsky, Im Geheimzeichen der Otamane („Під знаком отаманів“), Verlag „Junge Generation“, Berlin.

²⁾ В попередньому розділі роману розказано про те, як Михась дізнався, що його сестричку Нюру вбито.

„Авжеж годі було так далі!“, продовжував один із повстанців перервану розмову. „А хибаж отамани не могли раніше зеднатись?“.

„Звісно, так воно й гаразд, що отамани собі руки подали“, докинув білобородий дід, що сидів побіч Михася. Це був старий Карпо, що осьде знову до табору прийшов у гості до внуків, „крепкого гарту дідуган старого покрою“, як його звали, — суворий і впертий, завзятуший і до воювання охочий, хоч цього літа він вже лиш десь-колись за рушницю брався, бо по старості віку в костях занадто щеміло. — „Та чи може що оте отаманське єднання, — хто його знає?“ мовив Карпо далі. „Ото, колиб у нас ще раз такий отаман взявся, як був один давно, що чар-зілля знайшов і з нього й істини дізнався і великої сили набрався, — так от ой — не бійтеся! — скоро скинув би нам з шиї червоних!“

„Колиб так істина...“, почав Матвій, але почувши на собі погляди товаришів затих і взявся поправляти вогонь.

„Сьогодні бери рушницю, а ні то хоч ніж у жменю та й годі, — а чи воно з істиною чи без істини, кому до того діло!“, — сказав грубо якийсь, що сидів осторонь від вогню в півтемряві. Замовкли...

„Ні, самої рушниці не досить! Без того, щоб тайну чарів знати, не обійдешся“, перебив тишу старий бородач. „Отож гадаю, що комуна тайну чарів знає, а наші отамани ні, — і тому в нас нічого не виходить!“

„Чував я раз про те чар-зілля“, заговорив живо юнак, що щойно пару днів тому пристав до повстанців. „Колиб знаття, де...“, але це певно лиш казка“, закінчив ніяково, зиркнувши на інших.

Білобородий випрямив згорблену спину наче його вжалило.

„Ось який мудрагель!“, посердився. „Казка!! Егеж, усе для вас, мудрагелів, казка, чого не можете вхопити руками! Але поголос про чар-зілля, це не казка ні, щоб ви так і знали! В давнину росло воно собі тайком поміж Чортовими Скелями на Дніпрі, — це щира правда, і на це я присягну!“

„Ще лиш того треба, Карпе, щоб ви присягнули, що на живі очі самі бачили оте ваше чар-зілля“, закепкував Максим.

„Поки я був молодий, то тут у нашім краю був мир і нікому не було треба чар-зілля!“, одвічав Карпо, сердито дивлючись на Максима. „А тепер я старий, — куди мені до того. Але колиб я нині такий дужий був як декотрий молодший, то я — так і знайте — не пожалів би труду!“.

Михась, що досі мовчки й байдуже сидів, підвів похилу голову, і його сумні очі ожили.

„А чи не дурите нас, Карпе? Чи щирю правду мовите, що справді є чар-зілля? Йй-Богу розкажіть мені про нього!“ І він присунувся до старого близенько.

„Щож багато казати, мій хлопець?“, промовив білобородий, і його голос став трохи менше су-

ють у воду, — цілі гори двигаять, аж сопуть сердеги. А Дніпро ці зломи все розсуває; — не дав себе, славний; переборов міць чортівського каміння. Тепер сторчить воно з Дніпрових вод наче звалища велитенські поруйновані, на знак його перемоги над потугою бісів. Та й як червоні оті свої гаті побудують, то може — хиба не так, Михасю? — Дніпро теж і їхні тами колись таксамо порозносить? Хто його знає?”

„Авжеж кажіть собі, що хочете, — але що люде оту електрику собі видумали і машини всякі, — це аби як — велика річ!“ заспорив той, що сидів біля Карпа. „Ори чи сій, молоти чи ший чи ткай, — кожду роботу, якуб не подумати, можна нині робити машиною. Життя стане куди лекше теж і для нашого брата!“

„Та воно так, але...“ замимрив загадково Матвій і позгрібав надгоріле галуззя, щоб кинути в вогонь.

Братва замовкла й задумалась. Деякі головами похитали притакуючи, інші усміхались до себе, самі не знаючи, як бути.

„Не лекше життя воно віщує, а суд. Підождіть! Ваші машини вам ще голови скосять!“ промовив Онуфрій твердо.

Той, що сидів біля Карпа, заперечив головою.

„І що це ви таке говорите, Онуфрію!“ крикнув знеохочено. „Адже машиною послугуються люде, — якже вона ні з того ні з сього може їм голови пообсікати? Та й до речі й того не розумію, про який суд говорите?“

„Про який суд говорю?“ одвітив Онуфрій, піднісши голос, а його слова падали ще більшою вагою ніж звичайно. „Колись були чоловік і земля

одно. Нею клявся в найсвятішій клятві; любив її і молився до неї; а вона, велика мати, кормила його й захищала; — для неї проливав піт і кров, а вона, як вмирав, ховала його, свою стомлену дитину, знову в своє нідро. — Тепер вмирає закон. — Не має вже шани чоловік для землі, — вона для нього мертва річ. Рве її і топче і нічого вже їй давати в офіру не хоче. а вона відреклась йому матірю бути. Вже перестала його захищати, і вже нема на всій землі такого сховку, де він був-би безпечний. Наче зівяле листя стрясає з себе земля людей. — Тож вони тепер наче те зерно без завязку, що не має ваготи в собі, аби вгрузнути в землю і там пустити парістки — і змивається водою геть. — Оце й є суд!“

„Завіщо ж бемося, якщо нам всім до одного загибель судилась?“ запитав новик. Його молодий голос зазвенів лунко й затих.

„Завіщо бемося?“ повторив Онуфрій. „За те бемося, щоби прокляття всемогучої матері нас не постигло; — щоб ми вірні їй до сконання лягли головами, а свята земля щоб нас у себе прийняла; — бо якщо ми тепер без бою піддаємось, щоб дожити в ганьбі сконання від грядучого великого суду, то земля, наша мати, тоді вже нас, окаяних, в себе не прийме“.

...Стало тихо...

...Ніч минала, а Михась все ще не спав, лежачи біля погаслого вогню. Глядів на небо, в обличчя половинчатого місяця, що зазирає крізь галуззя. Про Ньюру думав, а сльози перлинами котилися з його очей. Видавалася йому вже лише сном, — тепер, коли остання надія пропала, що ще її знайде, — сном, до якого тягнувся цілим своїм засмученим серцем...

Ф. НЕВЕСТЮК.

Помста Окаянного

(ЛЕГЕНДА)

Убивши Святополк своїх братів —
Спокійно сів на княжому престолі...
Та досягнув його народній гнів
І він дознав заслуженої долі.

Із Новгороду рушив Ярослав
І в Києві з військом своїм явився...
За вбивником погоню розіслав
І князювати в городі лишився.

А Святополк запіненим конем
На захід сонця наче вихор нісся
Через степи, вертепи і узлісся,
А злочин душу пік їдким огнем.

А як спинився на чужій землі —
Од гніву і досади весь не чувся
І помстою палали очі злі
І крикнув він: „Помщуся я, помщуся“!...

Ішли віки... В роздорах жив народ,
Блукав розбитий по стежках розбіжних
І падав під мечами диких орд,
Був добичею для ватаг грабіжних.

Брат братові своєму ворог був,
На брата брат дивився заздрим оком
І шию у ярмі покірно гнув
І пута тяг віками рік за роком.

А й досі ще, як в серці сяде гнів
І як з мечем на брата брат повстане —
Лунає крик давних, поблідлих днів,
Жорстоко-люто мститься Окаянний.

Бо й досі, кажуть, досі ходить він,
З мечем в руці між народом блукає,
Як чорна тінь, як фатум, як проклін,
Народ ріжнить, крамоли підймає.

І буде, кажуть, мститися він так,
Докіль народ з ним на двобій не піде,
Докіль могутній, наче грім той знак
Не возвістить народньої побіди.

Ів. III.

- Ф. Летунський відділ УГА. „Кал. Черв. Кал.“ на 1924 р. Львів—Київ 1923. 8°, ст. 129—131.
1919 рік.
- Факсиміле* великодного звернення до земляків св. п. С. Петлюри, власноручне ним писане року 1926. „Тризуб“. Париж 1933. 8°, ч. 16/17, ст. 2.
Причинок до біографії.
- Фастовський В.* Трипільська трагедія. (Спомини учасника). Переклад В. Кулика. (Харків). 1926. 8°, ст. 64. Дежвидав.
1919. Боротьба большевиків з от. Зеленим.
- Федак Степан*, др. Розмова з маршалом. Спомин про авдєнцію у 1921 році у Начальника Держави марш. Й. Пилсудського. „Діло“. Львів 1935, ч. 132, ст. 4.
Табори у Вадовицях і Домбю.
- Федак-Шепарович Олена.* З повстанцями. (Спомин). „Кал. Черв. Каліни“ на 1922 р. Жовква 1922. 8°, ст. 99—108.
Балта—Кедраси. 1920. IV. УГА. Большевики. Ю. Тютюнник.
- Федак-Шепарович Олена.* Три картини. 1919 рік. 1920 рік. 1921 рік. „Жінка“. Львів 1936, ч. 1, ст. 2. Різдяні Свята.
Вовний побут.
- Феденко П.*, др. Десяті роковини проголошення самостійности Української Народньої Республіки. „Студент. Вістник“. Прага 1928, ч. 1, ст. 1—7.
- Феденко П.* Катастрофа. Кал. „Дніпро“ на 1929 р. Львів 1928. 8°, ст. 121—126.
Листопад 1919. Гречани б. Проскурова. Епізод на ст. Климашівка. Угою з Пашковецькою волостю. Пограбування постачання і міністерських поятів.
- Феденко П.* Повстання нації. „Збірник пам'яті Симона Петлюри“. Прага 1930. 8° в., ст. 76—108.
Іст. огляд визвольної боротьби за укр. державність в рр. 1917—1919.
- Феденко П.* Фермент нації. (З приводу роковин походу 6. XII. 1919 — 6. V. 1920). „Вільна Україна“. Львів 1921. 8°, ч. 1/2, ст. 126—139.
- Федів Ігор.* Конюхи. (Уривки з дневника. 15. V.—30. VI. 1917). „Кал. Черв. Каліни“ на 1932 р. Львів 1931. 8°, ст. 149—157.
- Федорів С.* Козаки по статуту генуезьких кольоній. „Літопис Ч. К.“ Львів 1933. 4°, ч. 9, ст. 15—17; ч. 10, ст. 21—22.
Іст. розвідка XIII—XIV ст.
- Федоров Сергій, полк.* Кубанське військо у світовій та визвольній війні. „Літопис Ч. К.“ Львів 1933. 4°, ч. 2, ст. 7—10.
Іст. нарис. З іл.
- Федоров Сергій, полк.* Кубанські клейноди за кордоном. „Літопис Ч. К.“ Львів 1933. 4°, ч. 6, ст. 6—8; ч. 7/8, ст. 21—26.
Історія їх мандрування. Значіння. Опис. Перелік всіх клейнодів. З 8 іл.
- Федоров Сергій, полк.* Об'єднані сили Війська Кубанського. „Літопис Ч. К.“ Львів 1933. 4°, ч. 1, ст. 3—6.
З іл. і малюю.
- Федоров С.* Як розкозачували бужське військо. „Літопис Ч. К.“ Львів 1935. 4°, ч. 7/8, ст. 25—28.
Іст. нарис, кін. XVIII. ст.
- Федорович-Малицька Л.* Ю. Магалевський. (Немодний маляр). „Вістник“. Львів 1936. 8°, ч. 12, ст. 908—911.
Його праця при війську і образи з воєнного життя.
- Федько Черник.* „Кал. Черв. Кал.“ на 1922 р. Жовква 1922. 8°, кал. — листопад.
Причинки до біографії.
- Фенців І.* Українська артилерія у Львові 1—21. XI. 1918 р. „Літопис Ч. К.“ Львів 1929. 4°, ч. 1, ст. 3—6.
Бої на підльв. фронті. З іл.
- Филип* Наконечний. „Діло“ Львів 1918, ч. 93 (9653): Померли.
Хор. 90 п. п. Некрольоґ.
- Филонович В.*, підполк. Бої за Житомир. „Гуртуймося“. Прага — Горні Черношиці 1932 8° в., ч. 9, ст. 25—31.
Сумський окремих курінь 4-го п. С. С. Група от. Веня. Березень 1919. Житомир. Юнацька Школа і інші проти черв. москалів під Житомиром.
- Филонович В.* Зимовий похід. „Гуртуймося“. (Прага — Горні Черношиці) 1935. 8° в., ч. 1, ст. 6—12.
За ген. Омеляновичем-Павленком.
- Фіголь Атаназій.* Бої під Крутами. (В 13-ту річницю). „Літопис Ч. К.“ Львів 1931, ч. 2, ст. 2—4.
5 етапів психічної революції. Учасники бою під Крутами. Тогочасні фізично-політичні обставини. Література. Опис бою. Похорон крутянців у Києві. З 1 малюю і 2 іл.
- Фіголь Атаназій.* Крути. (В XV. роковини бою). До історії культу українських Тернопілів. „Студ. Шлях“. Львів 1933. 8° в., ч. 1, ст. 4—6.
Значіння Крут.
- Фліс Гриць.* Посвячення могили в селі Викторіві коло Галича дня 23. вересня 1915 р. „Вістник С. В. Г.“ Відень 1915. 4°, ч. 45/46, ст. 4—6.
З 2 іл.
- Флонт Зиновій,* о. Визвольний відгомін на Лемківщині. „Літопис“ Ч. К.“ Львів 1930. 4°, ч. 7/8, ст. 5—7.
Між. ин.: впливи укр.-польської війни.
- Фовицький Андрій,* сотн. До питання військового вишколу. „Розбудова Нації“. Прага 1928. 8°, ч. 12, ст. 436—437.
- Фосняк Максим.* Розмова з отаманом Шепельом. „Рідний Край“. Львів 1921. 4°, ч. 2, ст. 3—4.
- Ф. О. III.* Листопад 1918 р. „Літопис Ч. К.“ Львів 1937. 8°, ч. 11, ст. 17—21.
1—22. XI. 1918. Львів. Тернопіль.
- Франко Петро.* В літаку. „Стріл. Кал.-Альманах“ на 1917 р. Львів 1917. 8°, ст. 74—75.

ВІД ВИДАВНИЦТВА.

Подібно, як минулого року, отримають точні передплатники „Літопису“ і в 1938 р. безплатний щомісячний додаток. З кожним числом будемо розсилати передплатникам один аркуш цінної праці Др. Володимира Січинського „Чужинці про Україну“. Це архівні матеріяли, звіти-реляції чужинних дипломатів-послів, праці вчених і подорожників про Україну, її державні змагання, військо, побут, від найдавніших часів до часів нашого національного відродження.

Перший аркуш додатку вишлемо з 1-им числом за січень 1938 р. усім нашим передплатникам. Дальші аркуші будемо посилати лише тим передплатникам, що заплатять з гори біжучу передплату. Залягаючим з передплатою за минулі часи зможемо висилати аркуші праці Др. Січинського щойно тоді, якщо вони перед 31.12. 1937 умовляться з Адміністрацією щодо сплати задеглої передплати, а біжучу передплату будуть платити точно з гори.

ВІД АДМІНІСТРАЦІЇ.

Передплату на „ЛЧК“ просимо слати виключно чеками Пром. Банку ч. конта 506.778.

Давне конто „ЛЧК“ в ЛҚО в Кракові, ч. 410.185 звинене, а тому ЛҚО не приймає вже влат на це конто.

„ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

ІЛЮСТРОВАНІЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

ІХ. річник / Число 12. / Грудень 1937.

ЗМІСТ:

Зима		Перший український пароплав	
Микола Лебединський	2	Володимир Січинський	14
Фрагмент наступу на Чортків		Українська жінка у визвольній війні	
Андрій Хома	2	1917 - 1920	
Листопадовий спогад		Михайло Серeda	16
Іванча Блажкевич	4	Листопад на Лисоні	
Початки українського військового шкіль-		Франц Коковський	18
ництва в 1917 - 1918 р.		Казка	
Вартоломей Евтимович	7	Ганна Кучабська	18
Воєнні усмішки		Помста окаянного	
Федь Триндик	11	Ф. Невестюк	22
При інтендантурі Самбірської Бригади		Бібліографія	
Др. Ілля Салагуб	12	І. Ш.	23
		Від Видавництва	24

Найновіші видання „Червоної Калини“: Великий Співанник „Червоної Калини“

монументальний збірник пісень

стрілецьких, історичних, побутових та обрядових на хори мішані, мужеські, жіночі — за редакцією д-ра З. Лиська.

Колірова обгортка арт. М. Бутовича

В Співаннику 229 найкращих українських пісень (на 341 сторінках друку), в обрізці всіх наших відомих композиторів. Це широкий і підібраний репертуар для всяких концертів, принагідних свят та інших хороших виступів. Це небуденна поява в нас на книгарському ринку, одинока й необхідна книга пісень, якої ще досі не було і без якої не обійтись ні одному хоріві, товариству в селі чи в місті, ні одному знавцеві чи прихильникові рідної пісні.

Тверда, тривала оправа — Ціна зол. 28.50. — Опакування і порто 1 зол.
Для членів „Червоної Калини“ зол. 22.50 і порто 1 зол.

Велика історично-воєнна монографія О. Думіна: „Історія легіону українських січових стрільців“

I. Том Історії Визвольної Боротьби України в монографіях

з багатьма чертинами боїв і походів УСС і понад 100 оригінальними здебільша ще ніде не репродукованими світлинами і поіменним списом (понад 1.300 прізвищ) всіх поляглих і ранених УСС.

Ціна зол. 15.—, з пересилкою зол. 15.60

Для членів „Червоної Калини“ зол. 12.60.

ІСТОРИЯ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ „ЗОЛОТІ ВОРОТА“

II. Том Історії Визвольної Боротьби України в монографіях.

В книзі праці Василя Кучабського (СС. — Воєнно-історичний нарис ч. I.), ген. Марка Безручка (ч. II), та Івана Шендрика (Бібліографічні матеріали до Історії СС.). Ілюстраційний додаток на окремих папері обіймає 44 сторінки світлин з життя СС. До книги долучено 12 чертин боїв і походів СС. Тверда, тривала оправа! Зверхня обгортка роботи арт. І. Іванця, внутрішня арт. П. Ковжуна („Золоті Ворота“).

Ціна зол. 15.—, з пересилкою зол. 15.60. Для членів „Червоної Калини“ зол. 12.60.

СОЛДАНИЙ МУЖЕСЬКИЙ КРАВЕЦЬ

ВІЛЮС
Львів

ДОМІНІКАНСЬКА — 4
тел. 234-56

КРАСА
вашого лица

залежить від якості
і тону краски Вашого
пудру. В одному
і другому напевно Вас
в д о в о л и т ь

МЕРІДА — в 10-ти
— красках
европейський продукт укр-ого витвору

Два монументальні твори

видані

Видавництвом „УКРАЇНЬСЬКА ПРЕСА“ у Львові

ВЕЛИКА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

— зясовує минуле Українського Народу й Держави від праісторичних первопочинів аж до переломового 1923. року.

864 сторінки друку великої вісімки, поперх 450 ілюстрацій, мистецька обгортка. Ціна разом з футералом 25 зл. Порто: 1.50 зл.

ІСТОРІЯ УКРАЇНЬСЬКОГО ВІЙСЬКА

— перша й єдина у нас історія розвитку й чинів Української Збройної Сили від перших починів аж до доби останніх визвольних змагань.

576 сторін друку великої вісімки, 300 оригінальних ілюстрацій, 4 кольорові картини, мистецька полотняна обгортка. Ціна з футералом 18 зл. Порто: 1.50 зл.

Це настільні книги кожного українця, кожного товариства й установи. Замовляйте

Видавництво „УКРАЇНЬСЬКА ПРЕСА“, Львів, вул. Косцюшка, ч. 1а.

Фабрика хемічних виробів

О. ЛЕВИЦЬКА і С-КА

у Львові, Кордецького 51. Тел. 260-04. ЛК0 503-881.

поручає власні вироби найкращої якості:

ПАСТУ ДО ВЗУТТЯ „ЕЛЕГАНТ“ терпентинову. — ПАСТУ ДО ВЗУТТЯ „ЕЛЕГАНТ“ люксову в тубках. — ПАСТУ ДО ПІДЛОГИ „ФРАНЦУЗЬКА МАСА“. — ВІСК комбінований до підлоги. — ВАСЕЛІНУ до шкіри. — СИНКУ ДО БІЛЛЯ помадкову і коронкову. — ШВАРЦ до чобіт. — ВІСК шевський. — СМОЛУ.

На зиму

Тепле білля, светери, рукавиці, трикотарі для жінок і муштин поручає по дешевих цінах і найліпшої якості

ЕВСТАХІЙ ДУМИН

Львів, вул. Коперника ч. 4, ріг Шайнохи.

Вже появился

АТЛАС УКРАЇНИ й СУМЕЖНИХ КРАЇВ

151 многобарвних мал на 66 сторонах

— 130 діяграм — 48 сторін текету —

Ціна за готівку: 30—35 зл. в залежності від оправи
на рати 35—40 зл. „ „ „ „

Замовлення слати;

В-во „УКРАЇНЬСЬКИЙ ВИДАВНИЧИЙ ІНСТИТУТ“
Львів, вул. Личаківська 4. Тел. 266-07.

Купуйте

МИЛО одинокої української кооп. Фабрики
ЦЕНТРОСОЮЗ,

що виробляє мило до прання, миття, туалетове мило та мило до голення.

ЖК 1664
ЖК-16.773
1937

Л І Т О П И С

ЖК ^{IV} 16.773
1937-1-6,7/8,9-12

Червоної Калини